

85.12.5(5#2e)

A 98

- 2754 -

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi
PREZİDENT KİTABXANASI

AZƏRBAYCAN XALÇALARI DÜNYA KOLLEKSİYALARINDA

AZERBAIJAN CARPETS IN
WORLD MUSEUMS' COLLECTIONS

Bu kitab mərhum akademik Rasim Əfəndinin çoxillik gərgin və fədakar araşdırmaları əsasında hazırlanmışdır. Dünyanın bir çox ölkələrində elmi ezamiyyətlərdə və səfərlərdə olmuş sənətsünas-alim daima müxtəlif muzey, şəxsi kolleksiya, qalereya və mağazalarda nümayiş olunan şərq incəsənəti nümunələri içərisindən Azərbaycan xalqının bədii yaradıcılığına aid örnəkləri bir-cə-bircə axtarıb taparaq, onların əsaslandırılmış atribusiyasını aparmışdır. Alimin bu yönəmlı fəaliyyətinin nəticəsi kimi 1980-ci ildə "Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənəti dünya muzeylərində" və 2009-cu ildə "Azərbaycan incəsənəti dünya muzeylərində" adlı kitabları işıq üzü görmüşdür. Həmin nəşrlərdə Azərbaycan incəsənətinin örnəkləri kimi təqdim olunan əsərlərin böyük bir hissəsini milli xalçaçılıq sənətimizin nümunələri təşkil edir.

Tarixi reallıq belədir ki, Azərbaycanın ən qədim və əsrarəngiz xalça nümunələrinin xeyli hissəsi ölkəmizdən kənarda, bir çox dünya muzeylərində, özəl kolleksiyalarda, qalereya və şəxsi topluslarda saxlanmaqdadır. Tarix boyu öz zərif və keyfiyyətli toxunuşuna, yüksək zövqlü tərtibatına görə geniş şöhrət qazanmış Azərbaycan xalçaları çox önəmli və gəlirli ixracat məhsulu olmuşdur. Artıq qədim zamanlardan xalçaçılıq nümunələrimiz dünyanın bir çox ölkələrinə aparılaraq, dəbdəbəli saray və mülklərin ən önəmli bəzək elementinə çevrilmişdir. Elə bu səbəbdən də hal-hazırda dünyanın bir çox ölkəsində Azərbaycan xalça sənətinə dair iri həcmli və tutarlı toplular mövcuddur. Lakin dünya kolleksiyalarında cəmləşmiş

The content of this book is based on the comprehensive research carried out in the works of the late Academician, Rasim Efendi. This Scholar and Art Specialist is well known for many trips he made worldwide, where he searched for, discovered and identified examples of Azerbaijani carpets. He located them in a variety of museums, private collections and antique shops, and then wrote extensively about their provenance and styles. As a result of this work, two books were published, one in 1980, 'The Decorative and Applied Arts of Azerbaijan in World Museums', and a second in 2009, 'Azerbaijani Fine Arts in World Museums'. The majority of the examples of Decorative Art described in these books are carpets that came from Azerbaijan.

The majority of the oldest and most beautiful Azerbaijani carpets are located outside the country in museums and private collections worldwide. Throughout history, Azerbaijani carpets, famous for their subtle and high quality weaving techniques and attractive designs, have always been important and valuable items for export. They have been much sought after to provide furnishings for magnificent palaces and mansions throughout the world, and as a result, large collections of Azerbaijani carpets are presently to be found in many countries. However, there are complications involved in the study of Azerbaijani carpets in overseas collections.

This is due, as firstly, the majority of carpets are brought through antiques shops and auctions, which result in

milli xalçaçılıq sənətinin öyrənilməsində və atribusiyasında bir sıra mürəkkəb məqamlar da vardır.

Birincisi, xalçaların əksəriyyəti antiq mağazalarda və hərraclarda vaxtaşırı üzə çıxarılaraq alınıb satılır və müəyyən mənada hərəkətdə olurlar. Beləliklə, bu gün bu və ya digər kolleksiyada ünvan tapmış əsərin müəyyən müddətdən sonra digər ölkədə tamamilə başqa bir topluda üzə çıxması ehtimalı olduqca yüksəkdir. Bu səbəbdən də onların daimi saxlanılma yerini müəyyən etmək çox çətindir. İkincisi, xaricdə xalçalarımızın böyük bir hissəsi "Qafqaz" və ya "Şərq" xalçaları kimi təqdim olunur. Bu isə onların elmi dövriyyəyə Beynəlxalq ictimaiyyətə Azərbaycan xalçası kimi təqdim etməkdə həm obyektiv, həm də subyektiv maneələrə səbəb olur.

Bununla belə həmin yönəmdə işin aparılması şübhəsiz ki, çox zəruri və önəmlidir.

Alimin sözügedən mövzu ilə bağlı araşdırmalarından artıq müəyyən bir vaxt keçib. Bu müddətdə yeni-yeni materiallar aşkarlanıb. Beynəlxalq miqyasda Azərbaycan xalçası termini artıq gerçəkləşməkdədir və bu proses sürətlə davam edir. Bütün bu məqamlar alimin apardığı tədqiqatlarından xalçaçılıq ayıraraq "Azərbaycan xalçaları dünya kolleksiyalarında" adlı nəşrin hazırlanmasını gündəmə gətirmişdir. Bu işdə mən təkcə onun övladı kimi deyil, həm də tədqiqatçılıq ənənələrinin davamçısı şəklində çıxış edərək həmin araşdırmanı müəyyən bir məntiqi nəticəyə çatdırmağı özümə borc bilmiş və imkanım daxilində onu yerinə yetirməyə çalışmışam.

Təqdim olunan nəşr yeni materiallarla zənginləşmiş, bura iri həcmli və çox gözəl xalça kolleksiyalarına sahib olan qonşu Gürcüstan da əlavə edilmişdir. Kitabə edilən həmin əlavələr akademik R. Əfəndinin vətəndaşlıq mövqeyindən irəli gələn elmi prinsiplərinə və metodologiyasına əsaslanır.

a wide distribution of the carpets, and thus, today, one carpet from one particular collection in one country might subsequently appear in another collection in a different country. It can therefore be difficult to maintain accurate records of the locations of individual carpets. Secondly, the majority of Azerbaijani carpets located overseas are identified and exhibited as Caucasian or Eastern carpets, which complicates the attempts to correctly record the carpets' locations.

Despite these complications, it is considered important that the correct identification of the carpets and their locations be carried out.

Considerable time has passed since Academician Rasim Efendi completed his studies on the subject, and subsequently new information has been found, as worldwide, carpets from Azerbaijan have become known, and their fame continues to increase. This new information has made it necessary to publish a new study on the subject – 'Azerbaijani Carpets in Collections Worldwide'. In order to complete these studies, with the new information obtained, I acted not only as his son, but also as the successor of his scientific knowledge, as I considered it to be my outstanding debt, using the best of my abilities, to bring his studies to a logical conclusion.

The current publication is rich with new information by including that also from neighboring Georgia, which also has large collections of attractive carpets. Amendments made to the book are based on the scientific principles and the methodology which originated from the work of Rasim Efendi.

Whilst researching material for my publication, 'Azerbaijani Carpets in Collections Worldwide', I have received assistance and support from many people, and I would particularly like to express my thanks to many of

"Azərbaycan xalçaları dünya kolleksiyalarında" əsərinin işıq üzü görməsinə təşəbbüs göstərən Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Naziri cənab Əbülfəs Qarayevə, bu işdə mənə dəstək olan nazir müavini Sevdə xanım Məmmədaliyevaya, nazirliyin beynəlxalq əlaqələr və mədəni proqramlar şöbəsinin müdiri Nazim Səmədova və Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin direktoru Çingiz Fərzəliyevə dərin minnətdarlığımı bildirməyi özümə borc bilirəm. Eyni zamanda bu nəşrin ərsəyə gəlməsində mənə yardım etmiş Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin elmi katibi Xədicə Əsədovanın, Ş. Amiranaşvili adına Gürcüstan Dövlət İncəsənət Muzeyinin şərq şöbəsinin kuratoru Tatyana Qriqolıyanın və "Rəqəmli Dövr" şirkətinin layihələr üzrə meneceri Zlata Sankinanın zəhmətini xüsusilə qeyd etmək istəyirəm.

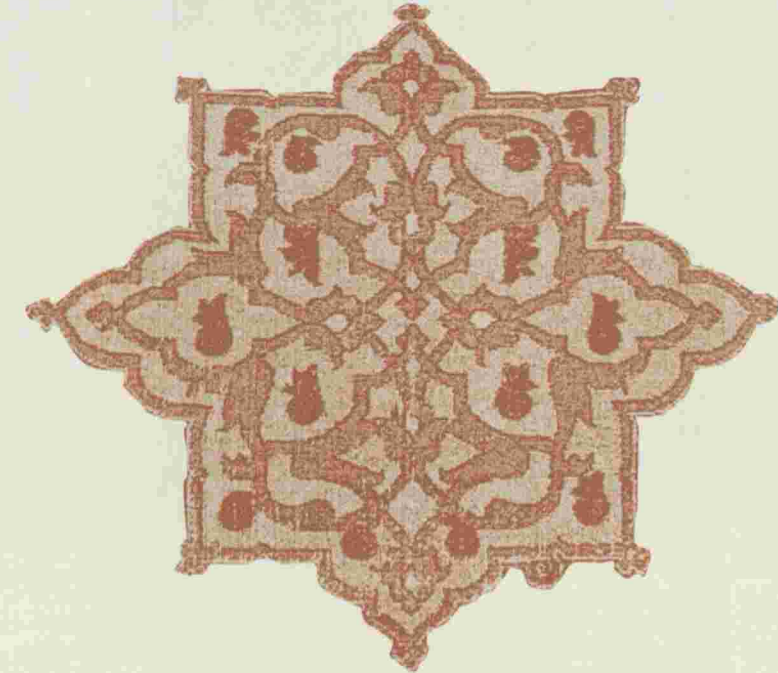
"Azərbaycan xalçaları dünya kolleksiyalarında" mövzusu çox zəngin və əhatəlidir. Bu nəşrdə yalnız yeddi (ABŞ, İngiltərə, Almaniya, İsveçrə, Rusiya, Gürcüstan, Türkiyə və İran) ölkədə saxlanılan xalçalarımızın bir qismi haqqında bəhs olunur. Şübhəsiz ki, bu araşdırma zaman keçdikcə, daha da dərinləşdiriləcək, bura yeni-yeni çeşidlər, nümunələr əlavə olunacaq, təqdim olunan ölkələrin və kolleksiyaların sayı da genişlənəcəkdir. Lakin əminliklə demək olar ki, həmin istiqamətdə akademik R. Əfəndi tərəfindən atılan ilk addım zamanın sınağından keçərək öz aktuallığını itirməyəcək, gələcək araşdırmalar da onun miras qoyduğu elmi prinsip və metodologiya üzərində qurulacaqdır.

Togrul Əfəndiyev

them, including: Mr. Abulfas Garayev, Minister of Culture and Tourism of the Republic of Azerbaijan; Mrs. Sevdə Məmmədaliyeva, Deputy Minister; Mr. Nazim Samadov, Head of International Relations and Cultural Programs at the Ministry; Mr. Chinghiz Farzaliyev, Director of The Azerbaijani National Fine Arts Museum. I would like to note in particular the assistance of Mrs. Khadija Asadova, Scientific Associate of the Azerbaijani National Fine Arts Museum, Mrs. Tatyana Grigoliya, Head of The Eastern Culture Section, the Georgian State Fine Arts Museum and Mrs. Zlata Sankina, Project Manager at the Digital Age Company.

The book's subject – 'Azerbaijani Carpets in Collections Worldwide', is comprehensively presented, although it narrates the stories of Azerbaijani carpets in only eight countries (US, UK, Germany, Switzerland, Russia, Georgia, Turkey and Iran). Without doubt, the book will, in the future, be edited, expanded and published, when further information is discovered and made available concerning other collections in other countries. However, it may be said with certainty that the book first published by Rasim Efendi, remaining as his legacy, will continue to be of interest in the future, and that further studies will continue to be based on his scientific approach and methodology.

Togrul Efendiyev

Almaniya Germany

Almaniyanın muzeyləri və şəxsi kolleksiyalarında toxuculuq sənətimizin ən kütləvi növü sayılan xalıların da çoxlu növləri saxlanılır.

Əgər Avropa ölkələri içərisində Azərbaycan xalçalarının bədii və texnoloji xüsusiyyətlərini dəqiq öyrənib onu müasir sənayedə istifadə edə bilən bir ölkə varsa o da Almaniyadır.

Elə keçən əsrin 20-30-cu illərində bu ölkədə dərc olunmuş xalça sənətinə həsr edilən kitablara nəzər yetirsək oradakı materialların 70-80 faizinin Azərbaycan xalçalarına aid olduğunu görürük.

Bu kitablarda alman xarakterinə xas olan bir dəqiqliklə xalçalarımızın bədii və texnoloji xüsusiyyətləri, onların toxunduğu yer və s. haqda ətraflı məlumatlar verilir. J.Letenmayerin, Ü.Şulmanın 1960-1970-ci illərdə Münhendə dərc etdirdikləri "Şərq və Qafqaz xalçaları" adlı kitabları da dediklərimizə yaxşı misal ola bilər.

Almaniyada sənətsünasların, iş adamlarının, xüsusilə də yüngül sənaye sahəsində çalışan mütəxəssislərin Azərbaycan xalçaları ilə belə yaxından maraqlanmaları ilk növbədə bu ölkədə xalça sənəti nümunələrimizin çox olması ilə izah olunur.

Hazırda Berlin, Bonn, Hamburq, Münhen, Köln, Düsseldorf, Frankfurt-Mayn, Manheyim və s. şəhərlərdə yerləşən muzey, antiq mallar mağazaları və şəxsi kolleksiyalarda minlərlə xalça sənəti nümunələrimiz saxlanılır.

Cəsarətlə demək olar ki, hazırda Almaniyada Azərbaycanın bütün məşhur xalça sənəti ocaqlarında istehsal olunmuş xovlu və xovsuz xalçalarımız vardır.

Bu ölkədə adi, kütləvi xarakter daşıyan xalçalarımızla yanaşı, yüzlərlə müxtəlif əsrlərdə yurdumuzda toxunmuş, çox nadir sayılan nümunəvi xalçalara da rast gəlmək olur.

Bu xalılardan bir neçəsini ətraflı nəzərdən keçirək. Ümumiyyətlə tarix etibarlı ilə dünya muzeylərində saxlanılan ən qədim xalçalarımızdan biri Sımurqla Əjdahanın döyüşü Qazax xalçası sayılır. XV yüzilliyə aid edilən bu xalı Ber-

Museums and Private Collections in Germany have a quantity of various types of Azerbaijani carpets.

Germany might well be the only country in Europe that could competently study the technical and artistic features of these Azerbaijani carpets, so that these features could be transferred into modern technical usage.

Amongst the books about carpet making published in Germany in the 1920s and 1930s, it may be noted that seventy to eighty percent of the texts refer to carpets from Azerbaijan.

In these books, the German habits of accuracy and efficiency are demonstrated by the way in which complete and correct information about the carpets are provided, linked to their places of manufacture. The books, for example, written by Ulrich Schürmann (The Caucasian Rugs) and Josef Günther Lettenmair (Das grosse Orientteppichbuch), both printed in Munich in the 1960s and 1970s provide comprehensive background descriptions of Azerbaijani carpets.

The very significant number of Azerbaijani carpets in Germany demonstrates the keen interest in and enthusiasm for them by German art specialists and businessmen, as well as by the craftsmen in the carpet weaving trades.

Presently, considerable numbers of beautiful Azerbaijani carpets are in collections in Germany - in antique shops, private collections and museums in most of the country's cities, including Berlin, Bonn, Hamburg, Munich, Cologne, Düsseldorf, Frankfurt on the Main and Mannheim.

It may certainly be claimed that in Germany there are many Azerbaijani pile and flat weave carpets.

As well as ordinary carpets, which can be found in quantities throughout Germany, there are also many in differing styles from Azerbaijan - including several of the rarest.

One of the most ancient Azerbaijani carpets in the world that is kept in a museum collection is the Ajdahaly (Dragon) Gazakh carpet. This carpet (Ref 1.4), from the XV Century, is exhibited in the Eastern Section of the Berlin Museum

*Simurqla Əjdahanın döyüşü xalçası.
Qazax. XV yüzillik. Berlin, İslam İncəsənəti Muzeyi*
*Fight between dragon and phoenix. Gazakh. 15th century. Berlin,
Museum of Islamic Art.*

lin İncəsənət Muzeyinin Şərq bölməsində inv. № 1.4 sayı ilə nümayiş etdirilir. 91x161 sm ölçülü bu kiçik xalçada biri o birini təkrar edən iki süjetli kompozisiya yerləşdirilmişdir.

Xalçanın qızılı-sarı yerliyi üzərindəki bu süjetlərdə Simurq quşu ilə əjdahanın mübarizə səhnəsi təsvir olunmuşdur. Bu xalı çoxdandır ki, dünya sənətsünaslarının diqqətini özünə cəlb edir. Onun barəsində alman alimi Kurt Erdman, türk alimi Oktay Aslanapa, fransız alimi Saqızıyanın yazıları vardır. Verilən məlumatlara görə bu xalı 1896-cı ildə Romada bir əntiq mallar satıcısından alınmışdır. Onun XV yüzilliyə aid olmasını həmin ərəfədə yaşamış italyan rəssamları Domeniko Moreno və Domeniko de Bartolonun əsərlərində əks etdirilməsi də təsdiq edir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan xalılarında əjdaha motivlərinə geniş yer verilməsi əbəs deyildir. Çünki, əjdaha uzaq keçmişlərdən türk dilli xalqların həyatı, məişəti, folkloru, mifologiyasında görkəmli yer tutmuşdur. Fransız alimi M.Lippiya yazır ki, Mərkəzi Asiyada əjdahanın şərafinə məbədlər tikilir, ona dualar oxunurdu. Rus alimi O.Zeleninin qeydlərinə görə, əjdaha insanlar üçün ulu tanrının bir simvolu idi, çünki o yağış yağdırır, hər yeri yaşılşdırırdı.

Önemli xalçalarımızdan biri də Münhen şəhərindəki xalı salonunda nümayiş etdirilən uzunluğu 0,95 sm, eni 0,72 sm ölçüdə olan kiçik bir xalıdır. Xalçanın yanındakı etikətdən onun 1600-cü ildə Qarabağda toxunduğu qeyd olunmuşdur. Bu xalçanın əsas orijinal xüsusiyyətlərindən biri ondan ibarətdir ki, onun üzərində biz XVI-XVII yüzilliklərdə Təbriz (indiki İran İslam Respublikasının əsas şəhərlərindən biri) xalçalarında tez-tez təsadüf olunan süjetlə, yəni "ovçuluq" səhnəsilə rastlaşırıq.

Xalçanın enli arasahəsi xüsusi ilə maraqlıdır. Burada hündür sərv ağacı, onun da ətrafında simmetriya əsasında yerləşdirilmiş iki "qızılbaş" zadəgan fiqurları təsvir olunmuşdur. Ornamental kətbə arasına alınmış bu təsvirlərdən xeyli aralı xalçanın yuxarı, aşağı və yan hissələrində dörd dəfə eynilə təkrar olunan başqa bir süjet də vardır. Burada

of Art. It is a small carpet (91x161 cm) and decorated with identical ornamentation.

The ornamentations decorating the carpet are woven onto its golden yellow colours – and represent a fight between a Phoenix and a Dragon. For a long time this carpet was the centre of attention from international art specialists and collectors. The German scholar Kurt Erdmann and the Turkish scholar Oktay Aslanapa referred to it in their books and articles. According to various sources, the carpet was purchased at an antiques auction in Rome in 1896. Carpets with similar ornamentations may be seen in pictures painted by Italian artists of that period – such as Domenico Morone and Domenico di Bartolo – and thus providing the proof that the carpets were in existence in the XV century.

Generally, a dragon can be seen as part of the ornamentation of an Azerbaijani carpet, as dragons, have, from time immemorial, held an important place in the lives, mythology and customs of the Turkic peoples. The French researcher M.Lippiya wrote that temples were built in Central Asia in honor of dragons and to whom prayers were also offered up. According to the Russian scientist O.Zelenin, a dragon was regarded as a kind of deity, as it was said to have the power to make the rains fall, thus turning the land green and so making trees grow. Therefore, the scene on the carpet should not be interpreted as a battle between the good (Phoenix) and the evil (Dragon), but as a symbol of life emanating from the combination of these two opposite points. The concept and use of dragons as ornamentation are specific to Far Eastern and Turkic decorative arts.

Another important carpet is the small one (0.95 cm x 0.72 cm) exhibited at the Carpet Hall of the Munich Museum. The label attached to the bottom end of the carpet states: Made in Karabakh, 1600. One of the most specific features of this carpet is the presence of a decorative hunting scene, which is often seen on the Tabriz carpets of the XVI-XVII centuries.

The wide border of this carpet is of particular interest. It de-

at belində vüqarla oturmuş bir gənc, onun da sağ və sol tərəfində elə bil ki, sıçramığa hazırlaşan vəziyyətdə dayanmış pələng təsvirləri verilmişdir.

Bu xalçanın süjeti XVI-XVII yüzillikdə Təbriz, Ərdəbil və s. şəhərlərdə xüsusi sifarişlərlə toxunan ənənəvi "Ovçuluq" mövzusuna həsr edilsə də, onun özünəməxsus sırf

yerli xüsusiyyətləri də vardır. Bu, onların həm texniki icrasında, həm də bədii xüsusiyyətlərində özünü büruzə verir.

Orijinallıq baxımından yenə Münhen şəhərində, lakin bir şəxsi kolleksiyada saxlanılan "Damğalı" adlı XVIII yüzillikdə Qazaxda toxunmuş xalı da diqqəti cəlb edir.

Eni 168 sm, uzunluğu 235 sm olan bu xalı coxdandır xalı tədqiqatçıların diqqət mərkəzindədir. O bir neçə dəfə "Şərq xalçaları" adlı albomlarda dərc olunmuşdur. Haqqında bəhs etdiyimiz xalı geniş ara sahə, qoşa qoç buynuzu və paxlavavari naxışlı yelən ilə bəzədilmişdir. Xalçanın ara sahəsi xüsusilə bəzəkli və rəngarəngdir. Xalçanın al qırmızı yerliyində ardıcıl olaraq təkrar rəngli yeddi göy sxematik xonça yerləşdirilmişdir. Öz konstruktiv quruluşu ilə Şərq aləmində geniş yayılmış, ucları dörd müxtəlif tərəfə ayrılan bu rəsmlər elə real bir səpgidə toxunmuşdur ki, sanki onlar bir nöqtə ətrafında fırlanaraq daima hərəkət edir.

Araşdırmalar göstərir ki, bu ornament elementinə tək Qazax xalılarında deyil, Azərbaycanın müxtəlif yerlərində, müxtəlif dövrlərdə yaranmış sənət nümunələri üzərində də rast gəlinir. Onlara Quba, Bakı, Şamaxı və s. yerlərdə toxunmuş xalçaların da üzərində təsadüf edilir.

Lakin Qazax xalçalarında bu bəzək elementi təsadüfi xarakter daşımır, xalçanın ana xəttini təşkil edir. Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənət tarixinin, demək olar ki, bütün mərhələlərində bu bəzək həm səma cisimlərinin "şahı" sayılan günəşi, həm də kainatın dörd əsas varlığını təmsil etmişdir. Bu bəzək ünsürü çoxdandır ki, dünya alimlərinin diqqətini özünə cəlb edir. Ona "çərxı fələk", "dördlük", "svastika" adı da verilmişdir. Azərbaycanda bu bəzək daha cox dördlük adı ilə yayılmışdır. Deyilənlərə görə bu dairəvi

picts a tall cypress tree flanked by figures of two aristocrats of the Ghyzylbash dynasty. Other similar decorations may be seen in the carpet's top, bottom, left and right corners, which are bordered with ornamental ketebe motifs – which consist of a young boy sitting proudly on a horse with leopards, in their attack positions, on his right and left hand sides.

Although the ornamentation of the carpet is dedicated to traditional hunting scenes, woven by special order in the XVI and XVII centuries, in Tabriz, Ardabil and other cities – it also has very specific local features. These qualities are seen both in its technique and its artistic specifications.

A carpet, the Damgaly (Seal), (168cm x 235cm), woven in Gazakh in the XVIII century, is in a private collection in Munich, and providing authentication to the styles and provenance of Azerbaijani carpets, has, for a long time, been of great interest to specialists.

It has been mentioned several times in a book called The Carpets of The East. It has a particularly attractive colorful design and layout decorated with twin sheep horns and a pakhlava (rhomb) shaped background, and with wide borders. Its basic background red color has superimposed on its seven blue schematic khonchas (the name of the ornament), decorated sequentially. Figures running in four different directions across The East are woven in such a realistic manner that an impression is given that they are perpetually spinning around the same spot.

Research has revealed that this style of decoration can be found, not only on Gazakh carpets, but also in various regions of Azerbaijan, woven at different times in the past. Although this style is also to be found on carpets woven in Guba, Baku, Shamakhy and elsewhere, it is the major one woven into the carpets of the Gazakh region.

It has represented both the sun, which is "the crown" of all celestial bodies, and also the four main parts of the Universe, throughout almost the whole period of carpet weaving in Azerbaijan. Another style of decoration has attracted the interest of specialists – the 'wheel of fortune', the 'qua-

"Qoca" xalısı. Qarabağ. XVIII yüzillik. Münhen, Xalı salonu.

"Goja" Carpet, Karabakh. 18th century. Munich, Carpet Gallery.

"Qoca" xalısı fragment.

Göja carpet. Fragment.

qarmaqlardan biri odu, biri havanı, biri suyu, axıncısı isə torpağı təmsil etmişdir. Bu ornament növünün Qazax xalçalarında belə geniş şəkildə istifadə edilməsi səbəbsiz olmamışdır. Qazax bölgəsində qazıntı işləri aparmış arxeoloqlar göstərilər ki, həmin ərazidə bu ornament motivinin 4 min ildən artıq tarixi vardır. O burada yaşayan tayfalar arasında rəmzi mahiyyət kəsb edərək damğa rolunu oynamışdır. Bunu Qazax şəhərinin Sarıtəpə adlı yaşayış yerindəki qədim bir tikilidən tapılmış gil möhürlər də təsdiq edir.

Nümunəvi xalçalardan söhbət açıldığı üçün hazırda Almaniyanın Düsseldorf şəhər muzeyində saxlanılan 1800-ci il Suraxanı xalisını da xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Ölçüsü 147x340 sm olan bu xalça dörd paxlavavari kətibəyə bölünmüş iri ara sahədən və nazik haşiyədən ibarətdir. Ara sahənin rəngi və bəzək quruluşu xüsusilə maraqlıdır. Onun qızılı rəngli yerliyi üzərində kiçik həcmli stilizə edilmiş çoxlu gül-çiçək rəsmi, qoç, quş fiquru təsvir olunmuşdur.

Ara sahədəki naxışların təxminən bir ölçüdə və eyni üslubda toxunmasına baxmayaraq, onlar o qədər zərif və rəngarəngdirlər ki, indi də insanı valeh edir. Xalçanın ara sahəsində yerləşən, onu enli qurşağa dək dörd hissəyə bölən firuzəyi kətibələr xalçaya xüsusi gözəllik verir.

Şux rəngli paxlavavari kətibələr nəinki bütün xalçanın bəzək kompozisiyasını canlandırır, həm də onun müxtəlif məsafələrdən görünməsinə xeyli kömək edir. Bu baxımda o memarlığımızda istifadə edilən kaşı bəzəklərimizi xatırladır.

druple' or the 'swastika'. In Azerbaijan, it is usually referred as the 'quadruple'. According to various interpretations, four hooks unfolding from the same central point represent the following: fire, air, water and land. It is noted that this ornamental element is used widely on Gazakh carpets. The archaeologists who made excavations in the region of Gazakh state that this style of decorative art is over four thousand years old and is specific to the region. It has played the role of a seal, with a symbolic meaning for the tribes that lived in the region, and was identified as a result of the discovery of clay seals in the settlement of Sarytepe (Yellow Hill) near the city of Gazakh.

The Surakhany carpet woven in 1800 and stored in the Düsseldorf City Museum of Germany should also be noted in particular as a special example of an Azerbaijani carpet.

This carpet, (147cm x 340 cm), is designed with a layout divided into four pakhlava (rhomb) shaped ketebe motifs, and with a narrow border. Its colour and design are of particular interest, as it is laid out with golden colors together with many flowers, figures of sheep and small birds.

Anyone looking at this carpet would be impressed by it, as, despite the similar size and technique used for the motifs, they all appear subtle and colorful. The turquoise ketebe that divide the wide border into four parts add a special beauty to this carpet.

Pakhlava shaped ketebe of vivid colors animate not only the carpet's decoration, but also help to ensure it looks better from differing distances, and may be said to recall the ceramic tile motifs used in the style of architecture of Azerbaijan.

Sumax. Quba. XIX yüzillik.
02.11.1999-cu il tarixində Naqel (Ştutqart) tərəfindən hərraca çıxarılmışdır

Sumakh. Guba. 19th century. It was put on auction in 02.11.1999 by Nagel (Stuttgart)

"Borçalı" xalçası. Qazax məktəbi.
XIX yüzillik. Şəxsi kolleksiya.
Almaniya. Essen.

Borchaly Carpet. Gazakh. 19th century.
The private collection. Germany. Essen.

2454

Qazax xalçası. XVIII yüzillik.
Rippon Boswell & Co. (Wiesbaden)
tərəfindən 17.05.2005-ci il tarixində hərraca
çıxarılmışdır.

Gazakh carpet. 18th century. It was put on auction in
17.05.2005 by Rippon Boswell & Co. (Wiesbaden).

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi
PREZİDENT KİTABXANASI

Şıxlı xalçası. Qazax. XIX yüzilliyin əvvəli.
Rippon Boswell & Co. (Wiesbaden) tərəfindən
17.11.2001-ci il tarixində hərraca çıxarılmışdır.

*Shylkhly Carpet. Kazakh. Early 19th century.
It was put on auction in 17.11.2001 by
by Rippon Boswell & Co. (Wiesbaden).*

Namazlyq. XIX yüzillik.
Şəxsi kolleksiya.

*Namazlyq (prayer carpet). 19th century.
Private collection.*

Şirvan xalısı. 1870-ci il. Rippon Boswell & Co.
(Wiesbaden) tərəfindən 20.11.2004-cü il
tarixində hərraca çıxarılmışdır

Shirvan Carpet. 1870. It was put on auction in
20.11.2004 by Rippon Boswell & Co. (Wiesbaden).

Şirvan xalçası. XIX yüzilliyin II yarısı. Rippon Boswell & Co. (Wiesbaden)
tərəfindən 02.10.1999-cu il tarixində hərraca çıxarılmışdır.

Shirvan Carpet. Second half of 19th century. It was put on auction in 02.10.1999
by Rippon Boswell & Co. (Wiesbaden).

Şirvan xalçası. XIX yüzillik.
Şəxsi kolleksiya.

Shirvan Carpet. 19th century.
Private collection.

"Qoca" xalısı. Qarabağ. XVIII yüzillik.
Rippon Boswell & Co. (Wiesbaden) tərəfindən
02.10.1999-cu il tarixində hərraca çıxarılmışdır.

Goja Carpet. Karabakh. 18th century. It was put on auction in
02.10.1999 by Rippon Boswell & Co. (Wiesbaden)

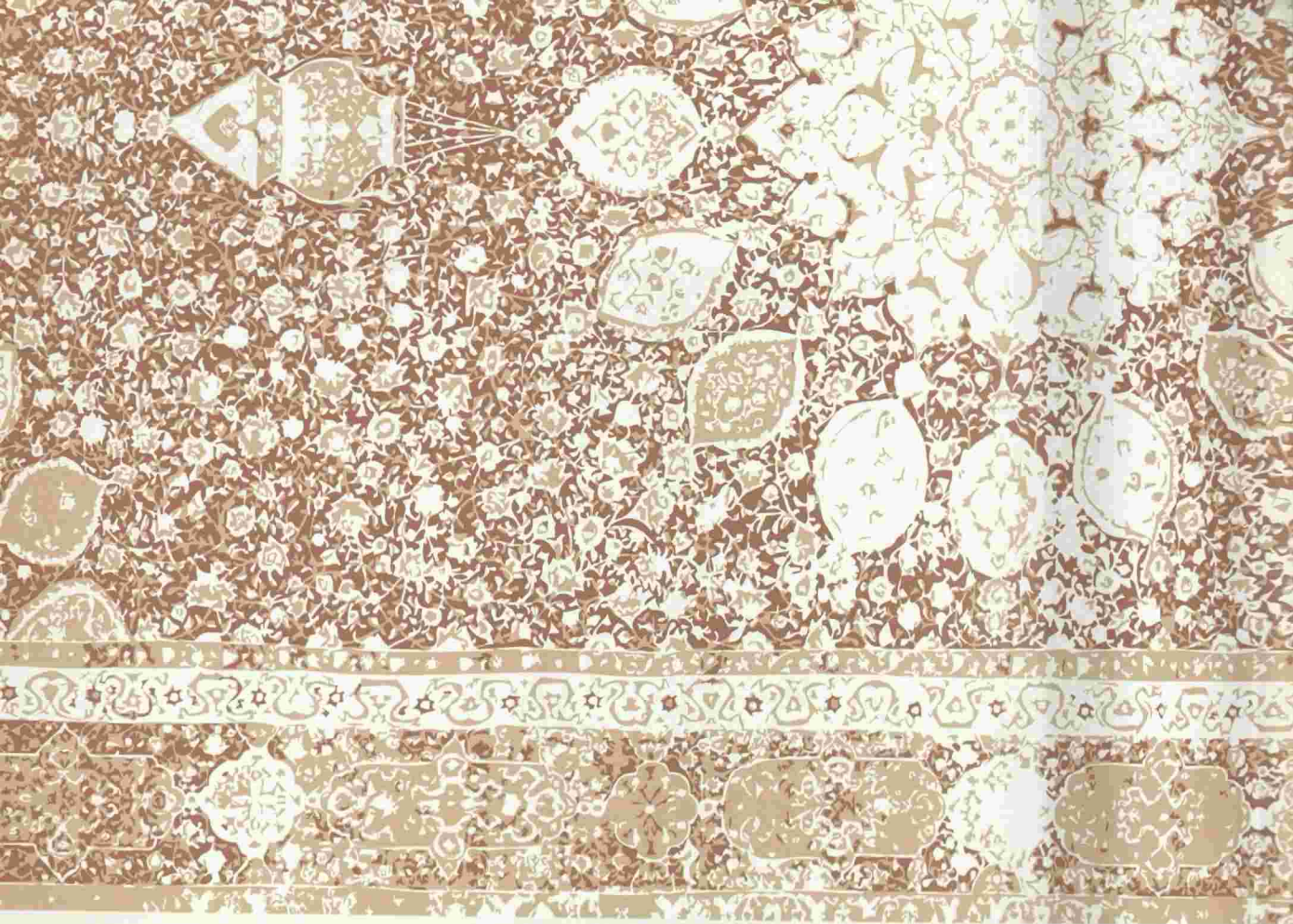
Şirvan xalçası. XIX yüzillik.
Şəxsi kolleksiya.

Shirvan Carpet. 19th century.
Private collection.

Şirvan xalçası. Fraqment.

Shirvan Carpet. Fragment.

Böyük Britaniya Great Britain

İngiltərənin Viktoriya və Albert Muzeyində saxlanılan xalq sənəti nümunələrimiz içərisində ən görkəmli yeri Azərbaycan xalçaları tutur. Bunları öz bədii və texnoloji xüsusiyyətlərinə görə iki qrupa bölmək olar: birinci qrupa XVI yüzil Təbriz xalçaları, ikinci qrupa isə XVI-XIX yüzilliklərdə toxunmuş Quba-Şirvan, Gəncə-Qazax və Qarabağ xalçaları daxildir.

Muzeydə nümayiş etdirilən Təbriz xalçalarını öz bədii tərtibatına görə üç qrupa bölmək olar: gül-çiçək, ağac, budaq motivləri əsasında toxunmuş və elm aləmində "bağ-bağça" adı ilə geniş şöhrət tapmış xalçalar, müxtəlif heyvanların təsvirini əks edən "ovçuluq" xalçaları və ornamental xalçalar. Burada saxlanılan Təbriz xalçalarının dörd əsrdən artıq tarixi olduğuna baxmayaraq, onlar indi də zərif toxunuşu, rəngarəngliyi, kompozisiyasının gözəlliyi ilə insanı valeh edir.

Muzey işçilərinin verdiyi məlumata görə burada saxlanılan Təbriz xalçalarının toxunuşunda əla keyfiyyətli yun və ipəkdən əlavə, böyük sayda qızıl və gümüş saplardan da istifadə edilmişdir.

Bu dövrdə yaradılmış xalçalar içərisində 1539-cu ildə Təbrizdə Şah Təhməsinin sifarişi ilə Ərdəbil məscidi üçün toxunmuş xalını (elm aləmində bu xalı Şeyx Səfi adı ilə məşhurdur) xüsusilə qeyd etmək lazımdır.

Mənbələr göstərir ki, bu xalı vaxtı ilə "Şeyx Səfi" məqbərəsində saxlanmış. Yerli hakimlər "Şeyx Səfi" kompleksinin uçulub dağılmış hissələrini təmir etmək üçün bu nadir sənət əsərini 1883-cü ildə Təbrizdəki Seqler ingilis şirkətinə satır. Beləliklə, xalı şirkət vasitəsilə alınaraq Londona göndərilir. Burada o bir müddət Ven Sen Robinson şirkətində qalır və ilk dəfə olaraq bu şirkət vasitəsi ilə Londonda nümayiş etdirilir. Elə orada da ona 2500 funt sterlinq qiymət qoyulur. Bir müddət keçdikdən sonra bu xalını xalqdan yığılan pulun hesabına (1893-cü ildə) Viktoriya və Albert Muzeyinə alırlar.

Hələ o vaxtlar Londonda çıxan "Guardian" qəzeti bu xalını dünyada indiyə qədər qalan xalılardan ən gözəli ... adlandırmışdır.

"Şeyx Səfi" xalısı özünün nadir bəzək kompozisiyası, ornament motivlərinin orijinallığı və tətbiqi baxımından dünyada yeganə xalı hesab edilə bilər.

The Azerbaijani carpets have the most particular place among the best samples of our folk art stored in the Museum of Victoria and Albert of the United Kingdom. According to his historical and technological features, these carpets in this collection may be divided into two groups:

1. The Tabriz carpets of the XVI Century;
2. The carpets from the regions of Guba-Shirvan, Ganja-Gazakh and Karabakh of the XVI-XIX centuries.

The Tabriz carpets exhibited in the Museum can be divided into three groups based on their topic and composition.

- Bag-Bagcha (Garden) carpets are woven with motifs of flowers, trees and branches.
- Ovchulug (hunting) carpets have pictures woven into them of various animals.
- Ornamental carpets with ornaments.

Although these Tabriz carpets are over four centuries old, they remain, due to the subtlety of their weaving, layout and coloring, particularly attractive.

According to the information provided by the Museum's Staff about the weaving of the Tabriz carpets, high quality wool and silks were used, as well as a considerable amount of gold and silver thread.

Amongst the carpets woven at this time, particularly to be noted is the carpet - known as the Sheikh Safi - which was woven for the Ardabil Mosque by the order of Shah Tahmasib in Tabriz in 1539.

The sources say that this carpet was originally kept in the Sheikh Safi Mausoleum of Ardabil. In order to repair the ruined parts of the Sheikh Safi Compound, the local rulers decided in 1883 to sell this rare carpet to the Ziegler & Co. of Great Britain, which was then active in Tabriz. The carpet was purchased by the Company and dispatched to London. On arrival in the United Kingdom, it was stored for a time by the Vincent Robinson Company, which exhibited it to the public for the first time.

It was immediately valued at a price of £2,500.00. Subsequently, this carpet was given to the Victoria and Albert Museum, having been purchased with funds raised from the British peoples (in 1893).

Şeyx Səfi xalısı. Təbriz. 1539-cu il. Viktoriya və Albert Muzeyi. London.

Sheikh Safi Carpet. Tabriz. 1539. Victoria & Albert Museum. London.

'Şeyx Safi" xalisından fraqment.

Sheikh Safi Carpet. Fragment

Şeyx Safi" xalisından fraqment.

Sheikh Safi Carpet. Fragment

Bəzəkləri müxtəlif gül-çiçək rəsmlərindən ibarət olan bu xalı öz rəngarəngliyi və buradakı rənglərin bir-birinə olan vəhdəti ilə insanı valeh edir. Xalının ən gözəl hissəsini onun mərkəzində yerləşən çoxguşəli mozaikaya bənzər qonça təşkil edir. Qonçaya hər tərəfdən yaşıl, qırmızı, sarı rəngli 6 kiçik dairəvi qübbə bənd edilmişdir.

Xalıdakı rənglər ardıcıl olaraq, rəngsüənəlik elminin tələbləri əsasında elə düzgün yerləşdirilmişdir ki, böyük qonça qünəsi, ətrafındakı kiçik qübbələr isə şüaları xatırladır.

Bundan əlavə, xalının ara sahəsinin yuxarı və aşağı hissələrində böyük zəngin bəzəkli qırmızı və şəkəri rəngli qəndil də vardır. Bu xalı, təkcə ideal gözəlliyi deyil, orta əsr mistik-fəlsəfi baxışlarının təcəssümünü də əks etdirir. Məsələn, ortadakı turuncun sarı rəngli olması işıq saçan günəşə işarədir. Xalçanın ara sahə yerliyinin qaraya çalan sürməyi rəngdə verilməsi göy üzünü ifadə edir. Sürməyi yerlik üzərində səpələnən şəkəri, qırmızı ornamentlər isə ulduzlara işarədir. Bundan əlavə, xalının həm kompozisiya cəhətdən, həm də rənginə görə əsasən 7 planetə xas olan 7 intensiv rəngdən istifadə edilməsi və s. bəzək elementləri müxtəlif mənalar kəsb edir.

Bu monumental xalının yeləni də ara sahəsi kimi rəngarəng və bəzəkliyə. Yelən ənənəvi xalça kompozisiyalarımızda olduğu kimi iki nazik yan və nisbətən enli orta haşiyədən ibarətdir. Nazik yan haşiyələrdə nəbatı naxışlardan təşkil edilmiş bəzəklər yerləşdirilmişdir. "İslimi" və "Xətai" kompozisiyası əsasında quraşdırılmış bəzəklər xalçaya xüsusi gözəllik verir.

Yelənin enli orta haşiyəsində zəncirtək biri o birinə bağlanmış xalça boyu təkrar olunan iki müxtəlif formalı kətbələr vardır.

"Şeyx Səfi" xalısı "türkbaf" texniki üslubunda toxunmuşdur. Onda 32 milyon ilmə vardır. Bədii və texnoloji xüsusiyyətlərinə görə Təbriz xalçaçılıq məktəbinin məhsuludur. Axırıncı dəqiqləşdirilmiş məlumatlara görə onun eni 5,34 metr, uzunluğu 11,50 metrdir. Ümumi ölçüsü 61 m².

Bu nümunəvi xarakter kəsb edən sənət əsəri barədə dünya alimləri çoxlu elmi araşdırmalar aparmışlar. Lakin bu yaxınlarda məlum olmuşdur ki, sözügedən "Şeyx Səfi" xalısının iki əlavə variantı da var.

At the time, the London newspaper – The Guardian – described it as the most beautiful carpet in the world.

The Sheikh Safi carpet may be regarded as unique in the world, due to its unmatched decorative composition, the authenticity of its ornamental motifs and the technique used.

This carpet will impress anyone looking at it due to its decorations of various flowers together with the color combinations. The many angled mosaic like garland, which is located in the center of the carpet, represents its most attractive part. Six small round gubbas (a type of ornament) of blue, red and yellow colors are woven on each side of the Goncha (garland).

The colors are placed in so right form on the carpet by reminding us the sun through the large goncha (garland) and small gubbas (the name of ornament) around it. The whole carpet is covered with a complex composition of flowers, and additionally, rich ornamental chandeliers colored in red and white, are situated at the top and bottom of the carpet.

This carpet represents not only an ideal beauty, but also the mystical and philosophical views of the Middle Ages. This may be shown by the following examples: the orange color represents the shining sun. The blackish antimony color of the background of the carpet resembles the skies. The white and red colored ornaments spread across the antimony colored background, look like stars in a dark sky. Furthermore, in the composition and the colors of the carpet, the use of seven intensive colors represent seven planets, which together with other decorations, have different meaning.

The background of this wonderful carpet is as colorful and rich in its ornamentation as its central field. As is usual with the traditional composition of Azerbaijani carpets, the edges of the carpet have two narrow and fairly large central stripes. Floral motifs are woven as ornaments into the narrow edging stripes. The ornaments made in the style of the Islimi and the Khatai compositions add a special beauty to the carpet.

Two ketebe (the name of ornament) are repeated on the carpet, and woven in the form of a chain in the larger edging stripe.

The Sheikh Safi carpet is woven using the turkbaf technique, and it contains thirty two million knots. Based on its artistic and technical features, the carpet is the product of the Tabriz School of car-

"Güldanlı" xalçası. Təbriz. XVII yüzillik. 2011-ci ilin aprel ayında Londonda Sotheby's tərəfindən hərraca çıxarılmışdır.

Guldanly Carpet. Tabriz. 17th century. It was put on auction in April of 2011 by Sotheby's. London, Great Britain

Şirvan xalısı. XIX yüzilliyin sonuncu rübü. 2011-ci ilin aprel ayında Londonda Sotheby's tərəfindən hərraca çıxarılmışdır.

Shirvan Carpet. Last quarter of 19th century. It was put on auction in April of 2011 by Sotheby's. London, Great Britain

Şirvan xalısındakı medalyonlar.

Medallion of Shirvan Carpet.

"Çələbi" xalçası. Qarabağ.
XIX yüzilliyin son rübü. 2011-ci ilin
aprel ayında Londonda Sotheby's
tərəfindən hərraca çıxarılmışdır.

Chelebi carpet. Karabakh. Last quarter of 19th
century. In April of 2011 was put up for auction
by Sotheby's. London, Great Britain

Şirvan xalçası. 1880-ci il. 2011-ci
ilin aprel ayında Londonda Sotheby's
tərəfindən hərraca çıxarılmışdır.

Shirvan carpet. 1880. In April of 2011 was put up
for auction by Sotheby's. London, Great Britain

Onlardan nisbətən kiçik olan ikincisi hazırda Los-Anjelosun Kaunti Muzeyində saxlanılır.

Aparılmış elmi araşdırmalar göstərir ki, bu xalı da Viktoriya və Albert Muzeyində saxlanılan xalı kimi Ərdəbildə Şeyx Safi məqbərəsində olmuş, onunla birlikdə məscidin təmiri ilə bağlı xərcləri ödəmək üçün sözüdən şirkətə satılmışdır.

Deməli bu xalı da elə o vaxtlar İngiltərəyə gətirilib. Birincisi Viktoriya və Albert Muzeyinə satılıb və hazırda orada nümayiş etdirilir. İkincisi isə Los Anjelosda Kaunti Muzeyindədir. Əldə edilən məlumatlara görə ikinci xalını Mançestr sakini Ziqler hələ o vaxtlar amerikalı kolleksioner Yerkisə satır və xahiş edir ki, onu bir müddət nümayiş etdirməsin. Yerkis öldükədən sonra onu Los-Anjelos Muzeyi alıb nümayiş etdirir.

Lakin bununla "Şeyx Səfi" adını almış eyni kompozisiya və bədii tərtibatlı xalıların tarixi bitmir. Lap bu yaxınlarda Reyter və d. informasiya agentliklərinin verdiyi məlumatlara görə Şeyx Səfi xalısının yeni, yəni üçüncü variantı da aşkar edilmişdir. Onu İran İslam Respublikasının rəsmi dairələri 4,5 milyon dollara bir şəxsi kolleksionerdən alıb İrana gətirmişlər.

Viktoriya və Albert Muzeyində saxlanılan XVI yüzil Təbriz xalçaları içərisində qızıl və gümüş saplarla toxunmuş başqa bir xalça öz yüksək tərtibatı cəhətdən diqqəti cəlb edir. Uzunluğu 132 sm, eni 104 sm olan bu xalçada gül, çiçək motivlərinin fonunda şir, pələng, canavar, ceyran və s. heyvan şəkilləri təsvir edilmişdir. Xalça üzərindəki bu heyvan təsvirləri adi, sakit vəziyyətdə deyil, çox canlı, dinamik bir tərzdə verilmişdir. Xalçanın ara sahəsindəki böyük qonçonin ətrafında simmetrik şəkildə yerləşdirilmiş təsvirlər xüsusilə maraqlıdır. Burada ceyranın üzərinə atılıb onu parçalayan pələng təsviri xüsusilə böyük məharət və ustalıqla işlənmişdir. Xalçanın aşağı yan künclərində içərisində mələikə təsvirləri olan üçkünc formalı haşiyəli qübbələr bu xalq sənəti nümunəsinə xüsusi gözəllik verir.

Buradakı təsvirlər öz texniki icrası və bədii üslubu ilə dövrün miniatur əsərlərini xatırladır. Məşhur ingilis sənətsünləri F.Martin, V.Robinson belə bədii xalçaların yaranmasında bir çox rəssamların və xüsusilə məşhur Azərbaycan rəssamı Sol-

pet making. According to the latest studies, it is 5.34 meters wide and 11.50 meters long, with a total area of 61 m².

Many international specialists have studied this carpet, and have said that it is a very special one and of great workmanship and beauty. Recently it has been revealed that there are two additional copies of the Sheikh Safi carpet.

The second of these copies is relatively small and now kept in the County Museum of Los Angeles.

As a result of research carried out by scholars, it is known that the carpet was also stored in The Sheikh Safi Mausoleum of Ardabil, as was the carpet preserved in The Victoria and Albert Museum. It had been sold together with the Sheikh Safi carpet to the Company mentioned above to cover the costs required to repair the Mosque.

It may therefore be assumed that the carpet was brought to Great Britain at the same time. The first had been sold to the Victoria and Albert Museum, where it is presently being exhibited. The second is preserved in the County Museum of Los Angeles. According to information obtained from various sources, the second copy was sold by a resident of Manchester Mr. Zeigler to the American collector Mr. Yerkis. The Seller asked the latter not to exhibit it for a time. Following the death of Mr. Yerkis, the Los Angeles Museum purchased it and then started to exhibit it.

However, the history of carpets with similar compositions and artistic designs, and also called Sheikh Safis, is not limited only to these examples. Recently, Reuters and other information agencies, have reported that a third version of the Sheikh Safi carpet has been discovered in a private collection. As mentioned, the representative of the Islamic Republic of Iran purchased it for USD 4.5 million from this private collection and sent it to Iran.

The Victoria and Albert Museum's collection of the XVI century Tabriz carpets has another carpet, woven with golden and silver threads, which deserves particular attention. With a length of 132 cm and width of 104 cm, this carpet is decorated with figures of lions, tigers, wolves, gazelles and other animals in the background, filled with floral motifs. These animals woven into the carpet are not shown in an ordinary and immovable manner, as they are woven in an animated manner. The symmetrically located decorative figures woven around the large bud, in the centre of the carpet, are

"Bico" xalçası. Şirvan.
XIX yüzilliyin son rübü.
2011-ci ilin aprel ayında Londonda
Sotheby's tərəfindən hərraca çıxarılmışdır.

Bijo Carpet. Shirvan. Last quarter of 19th century.
It was put on auction in April of 2011 by Sotheby's.
London, Great Britain

*"Butalı" xalçası. Cənubi
Azərbaycan. 1880-ci il. 2011-ci ilin
aprel ayında Londonda Sotheby's
tərəfindən hərraca çıxarılmışdır.*

*Butaly Carpet. South Azerbaijan. 1880.
It was put on auction in April of 2011 by
Sotheby's. London, Great Britain*

"Butalı" xalçasından fraqment.

Butaly Carpet. Fragment.

Sumax. Quba. XIX yüzilliyin son rübü 2011-ci ilin aprel ayında Londonda Sotheby's tərəfindən hərraca çıxarılmışdır.

Sumakh. Guba. Last quarter of 19th century. It was put on auction in April of 2011 by Sotheby's. London, Great Britain

Quba xalçası. 1880-ci il. 2011-ci ilin aprel ayında Londonda Sotheby's tərəfindən hərraca çıxarılmışdır.

Guba Carpet. 1880. It was put on auction in April of 2011 by Sotheby's. London, Great Britain

tan Məhəmmədin yaxından iştirak etdiyini qeyd edirlər.

Viktoriya və Albert Muzeyində saxlanılan XVII-XIX yüzil Azərbaycan xalçaları vaxtı ilə Qubada, Bakıda, Şamaxıda,

Qazaxda və Qarabağda toxunmuşdur. Stilizə edilmiş nəbati ornament motivləri və süjet mahiyyəti daşıyan insan, heyvan, quş təsvirlərindən təşkil edilmiş bu xalçalar Azərbaycan xalqının yüksək sənətkarlıq nümunələrindəndir.

Azərbaycan sənətkarlığının nadir nümunələrinə biz təkcə Londonun Viktoriya və Albert və qeyri görkəmli muzeylərində yox, ölkədə olan bir çox şəxsi kolleksiya, antiq mallar mağazalarında və təşkil edilən auksionlarda da rast gəlirik. Bu yerlərdə rast gəlinən Azərbaycan sənətkarlığı nümunələrinin 80 faizini xalça və xalça məmulatlarımız təşkil edir.

Dediklərimizi əyani olaraq təsdiq etmək üçün Londonun Nyu-Bond küçəsində yerləşən qədim Şərq malları satışı ilə məşğul olan şirkətin kolleksiyasını nəzərdən keçirək.

Burada XVIII-XIX əsrlərə aid Təbrizdə toxunmuş dörd ədəd süjetli xalı, Bakının Əmircan (Xilə), Qazaxın Sıxlı, Qubanın Alpan, Şuşanın Malıbəyli kəndlərində toxunmuş zəngin ornamental xalçalar vardır.

Əgər Təbrizdə toxunmuş süjetli xalçalar ənənəvi "ovçuluq", "Məcnunla Leylinin səhrada görüşü" kimi mövzulara həsr edilmişsə, burada saxlanılan XVIII-XIX yüzillərə aid ornamental xalçalarımızın hər biri nümunəvi xüsusiyyət daşıyır. Belə orijinal xüsusiyyətli xalçalardan birini nəzərdən keçirək.

Uzunluğu 173 sm, eni isə 132 sm olan bu tipli ornamental xalçaların birinin üzərindəki yazıdan məlum olur ki, onu 1910-cu ildə bəklə Cəməşid Hacı toxutdurmuşdur.

Xalçanın həm ümumi kompozisiya quruluşu, həm də ornamentlərinin ayrı-ayrı ünsürləri çox orijinaldır. Xalça 4 haşıyətli yelən və ensiz ara sahədən ibarətdir. Haşıyələrdə ardıcıl təkrar olunan həddindən artıq stilizə edilmiş nəbati naxşlar, ara sahədə isə müxtəlif konfigurasiyalı butalar verilmişdir. Xalçanın həm bədii, həm də texnoloji xüsusiyyətləri onun Abşeronun Əmircan kəndində toxunduğunu bildirir. Keçmişdə bu tip kompozisiyalı xalçalar "Xilə-Buta" adlanırdı.

of particular interest. The scene of a tiger catching a leaping gazelle has been made with a particular mastery and professionalism. The gubbas (the name of ornament) with triangular stripes, with figures of angels inside the lower side angles of the carpets, add a special beauty.

With their weaving technique and artistic style, these figures recall the miniatures of the same period. British art specialists, such as F.Martin and B.Robinson, noted the participation of many artists, particularly the Azerbaijani artist Soltan Mahammad, in the creation of the carpet's considerable high artistic standard.

Another group of XVII and XIX century Azerbaijani carpets in the Victoria and Albert Museum includes those woven in Guba, Baku, Shemakha, Gazakh and Karabakh. These carpets, decorated with elegant motifs and floral ornamentation, together with figures of people, animals and birds, are masterpieces of the craftsmanship of the Azerbaijani people.

These rare examples of Azerbaijani art can be found, not only in the Victoria and Albert Museum and other famous museums, but also in private collections and antiques shops, as well as at auctions, in the United Kingdom. Eighty percent of these examples of Azerbaijani craftsmanship, found in such places, are composed of carpets and carpet products.

In order to substantiate our suggestions, we will study the collection of a British company dealing with the sales of ancient Eastern products at New Bond Street in London.

It can there be noted that there are four Tabriz carpets, together with the rich ornamental carpets made in Amirjan (Khilya), Shykhly village of Gazakh, Alpan village of Guba and the Malybayli village of Shusha, which are all from the XVIII – XIX centuries.

The composition of the carpets woven in Tabriz is dedicated to such traditional topics as hunting, or the encounter of Majnun with Leyli in the Desert, and each of the ornamental carpets from the XVIII – XIX Centuries are of particular importance.

With a length of 173 cm and width of 132 cm, this type of ornamental carpet contains an inscription which says that it had been woven by the order of Baku resident Jamshid Haji in 1910.

Both the general composition of the carpet and various parts of its ornamentation are original. The carpet is composed of four

Namazlıq. Təbriz. 1900-cü il. 2011-ci ilin aprel ayında Londonda Sotheby's tərəfindən hərraca çıxarılmışdır.

Namazlyg (prayer carpet). Tabriz. 1900. It was put on auction in April of 2011 by Sotheby's. London, Great Britain

"Xilə-Əfşan" xalısı. Bakı. XIX yüzillik. Əntiq mallar mağazası. London.

Khilya- Afshan Carpet. Baku. 19th century. The antiques shop. London.

Londonun antiq mallar mağazalarında saxlanılan xalçalarımız içərisində bir süjetli xalı xüsusilə diqqəti cəlb edir. XIX əsrdə Təbrizdə toxunmuş bu xalq sənəti nümunəsi hazırda Londonda Ceyms Kristi şirkətinə aid olan antiq mallar mağazasında nümayiş etdirilir. Uzunluğu 213 sm, eni 140 sm olan bu xalçanın süjeti Şərq aləmində geniş yayılmış Yusif və Zuleyxa rəvayətinə həsr edilmişdir. Xalçanın ara sahəsində Avropanın təsvir ənənlərinə yaxın olan səpgidə bir neçə mövzu verilmişdir. Bunların içərisində Yusifin səhrada quyudan çıxarılması, qul kimi satılması, sevgi məcaraları və s. səhnələr vardır.

Elm aləminə məlum olmayan bu xalçanın maraqlı cəhəti ondan ibarətdir ki, toxucu öz əsərində bu məşhur hekayənin təkcə bir mövzusu və ya səhnəsini deyil, sanki hamısını birlikdə nəql edərək göstərmək istəyir. Belə bir maraqlı faktı da qeyd etmək lazımdır ki, hazırda Bakıda Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyində Yusif və Zuleyxa mövzusunda həsr edilmiş daha bir xalçamız da vardır. Bu xalçanın süjeti Londondakı variantdan fərqli olaraq yeganə bir mövzuya – Yusifin quyudan çıxarılması səhnəsinə həsr edilmişdir.

İngiltərədə 200 ildən çox fəaliyyət göstərən, ən nadir sənət incələrinin, ləl-cavahiratin, misilsiz şərq incəsənəti nümunələrinin təqdim edildiyi Sotheby's hərracı Azərbaycan xalçalarının satıldığı daimi məkandır. Bu xalçaların hər biri digərindən yaraşığı, texniki dəyəri, kamil quruluşu ilə fərqlənir. Təkcə 2011-ci ilin aprel ayında təşkil edilmiş hərracda təqdim edilən 34 xalçadan 19 ədədi Təbriz, Bakı, Quba, Şirvan, Qarabağ, Gəncə toxuculuq məktəblərinə məxsus olmuşdur.

Toxunma tarixi XVII, XVIII, XIX əsrlərə aid olan bu nəfis xalçalar xovlu və "zili", "sumax" kimi xovsuz toxunuşlu olub, yun və ipəkdəndirlər. Bir qismi saray emalatxanalarında toxunmuş bədii quruluş baxımından "Bağ-bağça", "Güldanlı" və ya "Namazlıq" tipli çox nadir xalçalardan, digərləri isə tam yundan, xalq ənənəsi üsulu ilə toxunmuş "Çələbi", "Ugah", "Pirəbədil", "Bico", "Qollu çiçi" kimi orijinal nümunələrdir. Nümunələrin hər biri klassik ənənəyə sadıqdır.

454 sayılı lot kimi təqdim edilən Təbriz xalçası 1890-cı ildə ipəkdən toxunub. 158x124 sm ölçülü bu xalça hərracda Təbriz kimi göstərilib. Xalça üzərində şəkəri, sürməyi, açıq

edging stripes and a narrow field. The stylish botanical ornaments given at the level of geometrical ornaments and repeated consistently inside the stripes are combined with the variety of butas (the name of ornament) seen in the field. The artistic features, the particular details of its composition and the carpet's ornamentation demonstrate that it was woven in the Amirjan village of Absheron. Previously, carpets with this type of composition were called Khilya- Buta.

Another carpet located in a London antique shop is worth noting. Woven in Tabriz in the XIX Century, it is currently exhibited in the antiques' shop belonging to James Christie and Company. With a length of 213 cm and width of 140 cm, the carpet's main topic is dedicated to the legend of Yusif and Zuleykha, which is well known throughout the East. Several topics in the European manner are also shown in the carpet's central field. Among these topics, several scenes may be noted:

- taking Yusif out of a well;
- Yusif is sold to slavery;
- love adventures etc.

It should be noted that, in the Azerbaijani National Museum of Fine Arts, there is another version of the carpet with a composition of Yusif and Zuleykha.

Less well known to specialists, this carpet is interesting because the weaver has described, not only one scene of this famous legend, but also several parts out of the whole story. It should also be noted that another carpet dedicated to Yusif and Zuleykha is located in Baku in the Azerbaijani Literature Museum named after Nizami Ganjavi and differently from the similar carpet in London, it has only one scene from Yusif and Zuleykha – that of taking Yusif out of the well.

Sotheby's and Co. is a well known auction house in the United Kingdom, which active for over two hundred years, specializes in the handling of rare artifacts, antiques, paintings and similar high value items. Sotheby's has consistently handled the sale and purchase of Azerbaijani carpets. Nineteen out of thirty four carpets included in an auction in April 2011 were of origin from the Tabriz, Baku, Guba, Shirvan, Karabakh and Ganja Schools of carpet weaving.

"Qollu çiçi" xalçası. XIX yüzillik. 2011-ci ilin aprel ayında Londonda Sotheby's tərəfindən hərraca çıxarılmışdır.

Gollu Chichi Carpet. 19th century. It was put on auction in April of 2011 by Sotheby's. London, Great Britain

*Süjetli Quba xalısı. XIX yüzilliyin sonu.
09.10.2006-cı ilin tarixində Londonda Christie's
hərracında satışa çıxarılmışdır.*

*Scenic Carpet, Guba. Late 19th century. It was put on auction
in 09.10.2006 by Christie's in London.*

qəhvəyi rəngli çox yumşaq və kübar tonlar toplanıb. Bu çalarlar zəriflik duyğularını tərənnüm edir və toxunduğu ipək materialı ilə birlikdə həzinlik yaradır. Sanki mərkəzdə yerləşdirilmiş sərv ağacından ətraflara "islami" formasında bu daqlar paylanır. Sonsuzluğa qədər artan, pöhrələnən bu qollar və nəbati naxışlar həyat ağacından doğan sonsuzluq ideyasını həm bədii, həm də mənəvi baxımdan xalçada tərənnüm edirlər, ölməzlik rəmzinə xidmət göstərirlər.

Digər nümunə Qarabağ məktəbinə məxsus olan XIX əsrin "Çələbi" xalçasıdır. Hərracda 459 sayılı lot olan "Çələbi" Qazaxa aid edilib. Qafqaz xalçası kimi təqdim edilsə də bu yanlış məlumatlara təəssüf ki, hələ də rast gəlinir. Qırmızı rəngli ara sahədə toxunmuş iki ağ yerlikli göl, onların içərisində yerləşdirilmiş dörd çıxıntılı həndəsi element, ən sonda isə bu göllərdən kənara paylanan on iki şüa kimi nur saçan qol, budur xalçanı baxımlı edən əsas kompozisiya. Avropada bu xalça kolleksiyaçıları arasında şərti olaraq "Eagle Gazakh" (Qartallı Qazax) adlandırılır. Gölün üst hissəsində olan iki diqqəti cəlb edən qol iki başlı qartal kimi yozulur. Bu təsnifat yanlış olsa da onun soy kökümüzə, qədim türk mənşəimizlə yaxınlığı vardır.

460 sayılı lotda təqdim olunan "Zeyxur" xalçası 148x106 sm ölçüsündədir. Xalça çox kamil toxunuşa və bədii xüsusiyyətlərə malikdir.

Həşiyə zolaqlarındakı naxışların ardıcıl düzülüşü, rəng ahəngi, sıx toxunuş, ara sahəni bəzəyən bir cüt "xətai" formalı göl, köməkçi elementlər kimi istifadə edilmiş nəbati motivlər çox bacarıqla, professional tərzdə toxunub.

Xalça çox qədim zamanlardan bəri asan daşınan əşya, ən gözəl hədiyyə, əmtəə malı olmuşdur. Bu səbəbdən də o dükan və hərraclarda satılan Azərbaycan xalçaları dəyərini bilən müştərilərin diqqət mərkəzindən heç vaxt yayınmır.

These carpets, from the XVII and XIX Centuries, were pile carpets – however, there were also flat weave carpets such as zilis and sumakh, which are made of wool and silk. Others were the rare carpets of Bag-Bagcha (The Garden), Guldanly (The Flower Vase) and namazlyg (prayer carpets), which have artistic designs similar to those of the carpets woven in the Palace shops. Another group consisted of such original carpets as Chelebi, Ugah, Pirabadil, Bijo and Gollu Chichi – which are made of wool, and woven using traditional techniques.

A Tabriz carpet (Ref number 454) was made of silk in 1890. Its dimensions are 158x124 cm. The carpet has mild and subtle coloring of white, antimony and light brown with Islimi shaped clouds surrounding the cypress tree woven into the carpet's centre. The branches and floral ornaments stretching into the distance create the impression of an infinity linked to the Tree of Life, being seen artistically and morally and serving as a symbol of immortality.

Another example is the Chelebi carpet of the XIX Century that belongs to the Karabakh School of carpet making of Azerbaijan. This Chelebi carpet (Ref number 459) from the Gazakh region was noted in the auction catalogue as a "Caucasian carpet". Unfortunately, there are such cases when the attribution is incorrect. Two white colored gyols (lakes), woven into the red colored field, have inside four denteled geometric elements, and a branch shining as a light, in twelve directions around these gyols (lakes), forms the main composition that makes the carpet particularly attractive. This carpet is symbolically called an Eagle Gazakh by the carpet collectors of Europe. The branch located on the top of a gyl (lake) is interpreted as a two-headed eagle. Though this classification is wrong, it should be taken into account that each of the Oghuz tribes, with twenty four colors available, used different symbols for birds. The two-headed eagle is considered as a symbol of "ich oghuz" (internal oghuz) and "dysk oghuz" (external oghuz). The two-headed eagle on the carpet relates to Azerbaijan's ancient Turkic origins.

The Gollu Chichi carpet (Ref number 460) has dimensions of 148x106 cm. and has subtle weaving techniques and artistic features.

Yüksək səviyyəli mədəniyyətin mövcud olduğu bu kiçik ölkədə insanı ilk növbədə heyran edən bir şey varsa, o da burada həddindən artıq muzey, şəxsi kolleksiya, xalça və antiq mallar mağazalarının olmasıdır.

Məsələn, elə kiçik Bazel şəhərini götürək. Burada 24 muzey, 12 antiq mallar və 5 ixtisaslı xalça mağazası var.

Yüksək zövqlə, qədim şərq üslubunda, lakin müasir dizayn tətbiq edilməklə tərtib edilmiş antiq mallar və ixtisaslı xalça mağazaları da özlüyündə bir muzeydir. Çünki burada adı muzeylərdə olduğu kimi müxtəlif ölkələrdə, müxtəlif dövrlərdə ayrı-ayrı ustalar tərəfindən yaradılmış bir çox sənət örnəklərinin əksəriyyəti satış üçün qoyulsa da bəziləri, yəni ən orijinal nümunələri alıcıları cəlb edən daimi eksponat kimi nümayiş etdirilir.

Kitabın müəlliflərindən biri 1974-cü ilin avqust ayında Bern şəhərində "Kontinental" mehmanxanasında (Zeyx haysasse, 27) yaşayırdı. Üzbəüzdəki xalça mağazasında saxlanılan bir xalça onun diqqətini cəlb etmişdi. XVIII əsrdə Bakının Əmircan (o vaxtkı Xilə) kəndində toxunmuş "Xilə-Əfşan" adı ilə geniş şöhrət qazanan bu sənət əsəri doğrudan da valehedici və gözəl idi. "Xilə-Əfşan" o qədər yüksək zövq və ustalıqla toxunmuşdur ki, küçədən keçən hər bir kəsin diqqətini cəlb edirdi.

Bu "Xilə-Əfşan" ənənəvi kolorit, kompozisiya və bəzək üsulları əsasında toxunsa da onun sırf özünəməxsus bir çox orijinal xüsusiyyətləri də var idi.

Xalçanın ara sahəsində zövqlə verilən alov dilimlərini andıran qızılı-sarı rəngli buta və qıvrım xətlə sacayağı rəsmləri bu sənət əsərini təkrarsız edir. Bu xalçanın nadir olduğunu onun yanında verilən etiketdəki yazılar da təsdiqləyirdi. Burada xalçanın tarixi, texniki və bədii xüsusiyyətləri haqda verilən məlumatlardan əlavə, onun əvvəllər kimin şəxsi kolleksiyasında saxlandığı, hansı görkəmli sənətsünəslərin əsərlərində dərc olunduğu haqda məlumat da qeyd edilmişdi.

İsveçrədə yerləşən antiq mallar mağazalarının dəyərli

The first thing that strikes anyone visiting this small country is the considerable number of museums, private collections, carpets and antique shops.

For example, the small city of Basle has 24 museums, 12 antique shops and 5 specialized carpet shops.

Built in Eastern style, but with differences due to modern construction, these antique shops and specialized carpet shops may also themselves be viewed as museums. Although antiques, from different historical times and from different craftsmen, are shown for sale in these shops, the best items are only shown to customers as museum pieces.

One of the authors of this book, the late Academician R.Efendi, stayed in Bern in 1974 at the Continental Hotel (Zeughausgasse, 27). One carpet on display in the carpet shop at the front of the hotel attracted his attention. It was a masterpiece known worldwide as Khilya-Afshan and woven in the village of Amirjan (previously Khilya) in the Baku region in the XVIII Century. This Khilya-Afshan, which had been woven professionally, was particularly impressive and attracted the attentions of many passers-bys.

Although the Khilya-Afshan is woven with a traditional combination of colors, composition and decorations, it has very specific and unique features.

The golden and yellow colored buta, resembling flames and richly woven into the centre of the carpet together with the wave shaped drawings make this carpet particularly unique. The rareness of this carpet is also confirmed by the inscriptions written on its label. Besides the information provided on the label describing its history and its technical and artistic features, it also discloses data about the private collection in which the carpet has been kept together with the writings of celebrated art critics in which it has been mentioned.

Another important aspect of the antique shops in Switzerland is that the histories, as well as the artistic and technological features of these rare masterpieces, have been professionally interpreted. This is because the employees and

İsveçrə Switzerland

"Qollu çiçi" xalçası. Quba. 1830-cu
il. Şəxsi kolleksiya. Bern.

Gollu Chichi Carpet. Guba. 1830.
Private collection. Bern.

"Qollu çiçi" xalçasından fragment.

Gollu Chichi Carpet. Fragment.

cəhətlərindən biri də odur ki, oradakı nadir sənət örnəklərinin tarixi, bədii, texnoloji cəhətləri elmi baxımdan düzgün təyin olunur. Bu da ondan irəli gəlir ki, mağazada çalışan şəxslər öz peşələrinə vurğun olan və sahələrini dəqiq bilən mütəxəssislərdir. Bunu oxucularımıza çatdırmaq üçün Bazel şəhərindəki "Qafqaz xalçaları" adlı ixtisaslı mağaza barəsində söhbət açmaq yerinə düşərdi.

Reyn çayının sol sahilində qotik üslubda tikilmiş XV-XVI yüzilliklərə aid kilsənin (indi burada tarix muzeyi yerləşir) yaxınlığındakı bu dəbdəbəli mağaza, şəhər sakinlərinin sevimli yerlərindəndir. Şəhər sakinləri buraya yalnız xalça almağa yox, onu necə yumağı, nə qaydada saxlamağı, keyfiyyətini nə cür bilməyi öyrənmək və hətta nadir nümunələrinə bir sənət əsəri təqatamaşa etməyə gəlir.

İlk növbədə demək lazımdır ki, mağazadakı Qafqaz xalçalarının 70-80 %-ni müxtəlif vaxtlarda Azərbaycanda toxunmuş xalçalar təşkil edir. Üzərində "Şirvan", "Qarabağ", "Gəncə", "Quba" sözləri yazılmış qiymətli xovlu xalçalarla yanaşı, burada Azərbaycan qadınlarının məhəmətli əlləri ilə toxunmuş məfrəş, xurcun, heybə və çantalar da nümayiş etdirilir.

Maraqlı burasıdır ki, xalça üzərində qoyulmuş etikətlərdə xalçanın harada, hansı dövrdə toxunduğu, ilmə sıxlığı və hətta xov hündürlüyü barədə ətraflı məlumat verilir.

İsveçrənin məşhur sənət ocaqlarında araşdırıb tapdığımız Azərbaycan el sənətkarlığı örnəkləri üzərində belə sözlərə tez-tez təsadüf edirdik:

"Xovlu Şirvan xalçası" (Rusiya).

"Xovlu Qazax xalçası" (Ermənistan).

"Xovlu Qarabağ xalçası" (Ermənistan).

Təbii ki, bu tipli ünvan səhvləri bizdə böyük təəssüf hissi doğururdu. Biz həmin səhvlər barədə mağaza sahibi ilə söhbətlər etdik, fikrimizi bildirdik.

Bern Tarix Muzeyində Avropa və Amerika maddi-mədəniyyəti ilə yanaşı, Azərbaycan sənətkarlığının da bir

staff working in these antique shops are specialists, who are attached to their profession with a deep knowledge of their areas of specialist expertise. As antique shop in Basle, called The Carpets of The Caucasus, is an example of such a shop with employees with such specialist knowledge.

This stylish shop, located near the Church (currently, the museum) and built in the Gothic style in the XV-XVI centuries, on the left bank of the Rhine, is a place much favoured by the city's residents. They frequent this antique shop, not only to buy carpets, but also to obtain advice on how to wash a carpet, keep it, study its quality – or even - to just admire the rare carpets as masterpieces of art.

It should be noted that seventy to eighty percent of the Caucasian carpets in this shop are carpets woven in Azerbaijan at differing times. As well as valuable pile carpets such as those from Shirvan, Karabakh, Ganja and Guba, it also exhibits mafrashes (bedding bags), khurjuns (two sided saddlebags), heybas (the bags similar to khurjuns) and ordinary bags, all of which were woven professionally by Azerbaijani women.

An interesting detail is that from the labels attached to the various carpets, information is provided that describes a carpet's place of origin, date of weaving, knot density and pile height. The following inscriptions may often be seen attached to the best examples of Azerbaijani carpets, which have been studied in this famous Swiss centre of art.

Pile Shirvan Carpet – (Russia);

Pile Gazakh Carpet – (Armenia);

Pile Karabakh Carpet – (Armenia).

Without doubt, these errors, in correctly identifying the carpets, are to be greatly regretted. We have told the shop owner about these errors and expressed our opinion.

The Bern Museum of History has on exhibition many beautiful carpets from Azerbaijan, as well as antiques and other items from Europe and America.

Namazlıq Fərahli. Qazax. 1829-cu il.
V.Vernerin şəxsi kolleksiyası. Süris.

Namazlyg (prayer carpet). ikhli. Gazakh. 1829.
V.Vemer's private collection.

Qazax xalçası. XIX yüzillik. 1999-cu ilin dekabr ayında
Koller qalereyası tərəfindən hərraca çıxarılmışdır. Sürix.

Gazakh Carpet. 19th century. It was put on auction in December of 1999 by the Koller Gallery
Koller, Zurich.

"Qazax" xalçasının medalyonlarından birisi.

One of the medallion fragments of Gazakh Carpet.

*Gəncə xalçası. 1880-1890-cı illər.
İrmak xalı qalereyası. Bern*

*Ganja Carpet. 1880-1890.
Irmak Carpet Gallery. Bern*

çox gözəl nümunələri nümayiş etdirilir.

Muzeyin ikinci mərtəbəsində Şərq incəsənəti bölməsində göstərilən Azərbaycan sənətkarlığı nümunələri xalça məmulatlarından və əsasən metaldan düzəldilmiş sənət əsərlərindən ibarətdir. Bu böyük şöbə muzeyin iri ölçülü salonunda yer alıb.

Ekspozisiyanın mərkəzini göy və qırmızı rənglərin vəhdətində təşkil edilmiş, ornamentlərlə bəzədilmiş böyük bir məfrəş və onun altına sərilmiş kilim təşkil edir. Bu toxuculuq sənəti nümunələrinin yanında böyük bir etikətdə alman dilində onun XVIII yüzildə Azərbaycanda toxunduğu qeyd olunmuşdur. Bədii və texnoloji xüsusiyyətlərinə görə Qarabağ xalçalarının icra üslubunu xatırladan bu el sənəti nümunəsi Şərq incəsənəti şöbəsinin ən gözəl eksponatlarından sayılır.

The examples of Azerbaijani craftsmanship exhibited in the Eastern Art Section, on the first floor of the Museum, are mainly composed of carpets and antique metal items. This big department is located in the large hall of the museum.

The central part of the exhibition shows a large mafrash and the kilim decorated with various ornaments and woven in stylish combinations of green and red colors. On the large label attached to this carpet, it is written in German that it was woven in Azerbaijan in the XVIII Century. Due to its artistic and technological features, this piece of art, which resembles a Karabakh carpet by its weaving technique, is considered to be the most attractive exhibit in the Eastern Art Section on the ground floor of the Museum, are mainly composed of carpets and antique metal items.

Quba xalçası. XIX yüzilliyin sonu.
İrmak xalı qalereyası. Bern

Guba Carpet. Late 19th century.
Irmak Carpet Gallery. Bern

Malıbəyli xalçası. Qarabağ. 1900-1910-cu illər.
İrmak xalı qalereyası. Bern

Malybeyli Carpet. Karabakh. 1900-1910.
Irmak Carpet Gallery. Bern

Rusiya Russia

Rusiya muzeylərində Azərbaycan xalçalarının bir çox orijinal nümunələri saxlanılır. Bunların ən böyük miqdarı Moskva və Sankt-Peterburq şəhərlərində yerləşən muzeylərdə toplanıb. Moskva şəhərindəki xalçalar əsas etibarilə Dövlət Şərq Xalqları Sənəti Muzeyində, Dövlət Tarix Muzeyi və Elmi-Tədqiqat Bədii Sənaye Institutunun Muzeyindədir.

Say etibarilə ən çox xalılarımız Dövlət Şərq Xalqları Sənəti Muzeyindədir. Burada Bakı, Quba, Qarabağ və Qazaxda müxtəlif vaxtlarda toxunmuş xalılarımızın bütün növləri saxlanılır. Hələ 1929-cu ildə bu muzeyin əməkdaşı, görkəmli şərqşünas S.İ.Tyulyayev bu xalılarımız barədə Moskva mətbuatında çıxış etmişdir. Burada saxlanılan namazlıq xalçalarımız barədə ətraflı materialı Moskva alimləri N.P. Nekrasova, K.G. Kinayeva 1997-ci ildə Ankarada Atatürk Kültür Mərkəzinin dəstəyi ilə nəfis kitab şəklində çap etmişlər.

Moskvanın Dövlət Tarix Muzeyində yeganə bir xalçamız saxlanılır. O həm tarixi həm də bədii xüsusiyyətləri baxımından xüsusi maraq kəsb edir.

Muzeydə 82950/198 inventar nömrəsi altında saxlanılan bu xalının yuxarı hissəsində ərəb əlifbası ilə onun 1801-ci ildə Bakının Xilə kəndi karxanasında toxunduğu qeyd olunmuşdur.

Abşeronun keçmişdə Xilə, indi isə Əmircan adlanan kəndində toxunmuş bu xalı çeşnisi uzaq keçmişlərdən "Xilə-Buta" adı ilə bütün dünyada məşhur olmuşdur.

Başqa Xilə xalılarında olduğu kimi bu xalçada da bəzək kompozisiyasının əsasını geniş ara sahə və üç kəmərlə yelən təşkil edir.

Xalçanın ara sahəsi xüsusi ilə bəzəkli və rəngarəngdir. Onun mavi yerliyində, ardıcıl olaraq təkrar olunan qızılı rəngli çoxlu buta rəsmləri yerləşdirilmişdir.

Buta rəsmlərinin bir cərgə sağa, bir cərgə sola çevrilmiş şəkildə toxunması xalının ara sahədəki bəzəklərini canlandırır, onlara elə bil hərəkət verir. Əbəs yerə deyil ki,

Museums in Moscow and St.Petersburg have many of the original style Azerbaijani carpets – either exhibited or kept in storage. The greatest number of Azerbaijani carpets is kept at the State Museum of Oriental Art with others held in the State Museum of History and the Scientific-Research Institute of Arts and Industry.

The carpets stored in and exhibited at the State Museum of Oriental Art, were woven at different times in the past, in towns such as Baku, Guba, Karabakh and Gazakh. S.I.Tulyayev, the well known Orientalist and employee of the State Museum of Oriental Art, in 1929 wrote an article about Azerbaijani carpets which was published in the Moscow press. Moscow scientists, such as N.P.Nekrasova and K.E.Kinayeva, with the support of the Ataturk Cultural Centre in Ankara, in 1997, wrote specialist books, which contain detailed information about the Azerbaijani namazlyg (prayer carpets), stored in the State Museum of Oriental Art.

The only Azerbaijani carpet stored at the Moscow State Museum of History is of particular interest.

At the top of this carpet (Ref number 82950/198), there is a statement in Arabic saying that it was woven in 1801, in a workshop located in the village of Khilya near Baku.

This carpet, the Khilya-Buta, woven in the village of Absheron, previously called Khilya, and now Amirjan, is renowned world wide.

As with similar Khilya carpets, the central decoration of this carpet represents the large field with three stripes along the edges, and it is many-colored with numerous Buta figures of golden color consistently repeated.

The right and left buta figures animate the motifs woven in the centre of the carpet, which has the effect of making them appear to be moving. Consequently, due to their uniqueness, these styles of buta have special names in the village of Amirjan.

For example, the butas looking at each other are called as

Lətif Kərimov. "Firdovsinin portreti" xalçası.
1934-cü il.
Bədii Sənaye Elmi-Tədqiqat İnstitutu. Moskva.

Latif Kerimov. "Firdovsi". 1934. Moscow State
University of Industrial and Applied Arts.

Qazax xalçası. 1890-1900-cü illər.
Şəxsi kolleksiya. Moskva.

Gazakh. 1890-1900. Private collection. Moscow.

il ^uuilud^duM^'lf,
_{FT} -FJ_____■KT²

l ^ m m
s i J H M Щ Г Ш 4 |
я III ® 4III

Əmircanda bu tip butaların adları vardır.

Məsələn, üz-üzə əks etdirilmiş butalara "yar-yarı sevdi", arxaları bir-birinə çevrilmişlərə "küsmüş buta" və s. deyirlər.

Moskvada Elmi-Tədqiqat Bədii Sənaye İnstitutunun Muzeyində də incəsənət tariximiz üçün çox qiymətli olan bir xalçamız saxlanılır.

Əbdül Qasım Firdovsinin minillik yubileyinə həsr edilmiş bu xalça 1934-cü ildə Azərbaycanın görkəmli xalı sənətkarı Lətif Kərimov tərəfindən yaradılmışdır. Ölçülərinə görə çox iri olmayan (130x120) həmin xalça Azərbaycan xalçaçılıq sənətinin Təbriz məktəbi ənənələri əsasında işlənmişdir.

Firdovsinin portreti nəbatı naxışlarla haşıyılmış xalçanın arasahəsində yerləşdirilmişdir. Portretin aşağı hissəsində dörd kətəbədə Firdovsinin məşhur "Şahnamə"sindən fars dilində sətirələr toqunmuşdur. Şairin portreti on kətəbə ilə haşıyılmışdır ki, orada da dahi şairlərdən Nizami, Xaqani, Ənvəri tərəfindən yazılmış şeirlər yerləşdirilmişdir. Bu xalça çox maraqlı və orijinal dekorativ-tətbiqi sənət əsəri kimi 1937-ci ildə Parisdə keçirilən ümumdünya sərgisində nümayiş etdirilmişdir.

Sankt-Peterburqda yerləşən muzeylər içərisində isə ən böyük və ən nəfis xalça kolleksiyası Ermitaj və Rusiya Etnoqrafiya Muzeylərinə məxsusdur.

Ermitajda saxlanılan toxuculuq sənəti nümunələrimizin əksəriyyətini Qubanın "Pirəbədil", "Qaraqaşlı", "Sırt çiçi", "Alpan", Bakının "Xilə-Əfşan", Şirvanın "Qobustan" kompozisiyalı namazlıqları, Qazaxın "Qaraqoyunlu", "Şadlı", "Dəmirçilər", "Qaraçöp", "Dağkəsəmən", "Borçalı", "Göyçəli", Qarabağın "Ləmpə", "Qasımuşağı", "Muğan", "Atlı-itli", Təbrizin Səfəvi dövrünə məxsus "Heyvanat" xalısı, "Şah Abbasi", "Güldanlı" xovlu xalçaları ilə yanaşı Şuşa, Qobu, Şirvanın "Paşalı" və Təbrizin "Senne" kilimləri, Qubanın "Xətai" və s. çeşidli sumaxları, Qarabağ vərniləri və zililəri təşkil edir. Bu topluda XVI əsr Səfəvi dövrünün saray xalçalarından tutmuş XIX əsrə qədərki dövrü əhatə edən Azərbaycanın klassik xalça məktəblərində toqunmuş

"the two lovers" – whereas, if they are woven inversely to each other, then they are called "the quarrelling butas" etc.

The Moscow Scientific Research Institute of Arts and Industry has in its collection another carpet which is a very valuable part of the history of Azerbaijan's carpets.

Dedicated to the 1,000th Anniversary of Abdul Gasym Firdovsi, the carpet was woven in 1934 by the famous craftsman Latif Karimov. Although not very large (130x120 cm), it was made with the traditional methods of carpet making of the Tabriz School.

Firdovsi's portrait is placed in the centre of the carpet, flanked by floral motifs. Four ketebe (the name of motifs) contain verses in Persian taken from Firdovsi's famous Shahname. It is bordered with ten ketebe, containing verses from the works of great poets such as Nizami, Khagani and Anvari. The carpet has been exhibited as an interesting and original masterpiece of decorative applied arts at the 1937 World Exhibition in Paris.

The largest and most remarkable collection of carpets is in St.Petersburg, in the Hermitage and the Russian Ethnographic Museum.

The majority of our carpet making art stored in the Hermitage consists of the following carpets: the namazlyg (prayer carpets) - Pirabadil, Garagashly, Syrt Chichi, Alpan from Guba; Khilya-Afshan from Baku; Gabystan from Shirvan; Garagoyunlu, Shadly, Demirchiler, Garachop, Dagkesemen, Borchaly, Goychali from Gazakh; Lempe, Gasymushaghy, Mugan, Atly-Itli from Karabakh; pile carpets from Tabriz related to the Safavi period and called Heyvanat, Shah Abbasi and Guldanly; kilims from Shusha, Gobu, and Pashaly from Shirvan and Senne from Tabriz; Khatai carpet from Guba and other sumakhs (a variety of carpet); vernis and zilis from Karabakh. This collection is composed of carpets which were woven in the classical carpet making schools of Azerbaijan, during the period of the Palace Carpets of the Safavi, from the XVI Century to the XIX Century. It should be noted that the names of carpets regis-

*Qazax xalçası. 1890-cı il.
Şəxsi kolleksiya. Moskva.*

*Gazakh Carpet. 1890.
Private collection. Moscow.*

Muğan xalçası. XIX yüzilliyin II
yarısı. Rusiya Etnoqrafiya Muzeyi.
Sankt-Peterburq

Mughan Carpet. Second half of 19th century.
The Russian Museum
of Ethnography, St. Petersburg.

Quba xalçası. 1920-1930-cu illər.
Şəxsi kolleksiya. Moskva.

Quba Carpet. 1920-1930.
Private collection, Moscow.

"Çələbi" xalçası. Qarabağ. XIX yüzillik.
Şəxsi kolleksiya. Moskva.

Chelebi Carpet. Karabakh. 19th century. Private collection. Moscow.

xalçalarımız saxlanılır. Doğrudur muzeyin qeydiyyatında bəzi hallarda xalçaların adı təhrif edilmiş təzdə göstərilir, yəni ilkin məlumatlara əsasən yerli toxucular tərəfindən söylənmiş şərti adlar altında qeyd alınan "Xilə-Əfşan" xalısı "Qədim Əfşan" və ya "Göllü qədim" kimi təsnif edilir. Lakin toxunduğu dövrü, texniki və bədii göstəriciləri baxımından bu xalçaların hər biri misli görünməyən orijinal sənət əsəridir.

Yaranma tarixi baxımından Sankt-Peterburqun ilk muzeylərindən sayılan və Azərbaycan xalçalarının və xalça məmulatlarının ən böyük kolleksiyasının toplandığı digər mərkəz - Rusiya Etnoqrafiya Muzeyidir. 1902-ci ildə İmperator III Aleksandrın şərəfinə tikilmiş Rusiya Muzeyi, daha sonralar Rusiya Etnoqrafiya muzeyi adlanan bu qurumun etnoqrafiya şöbəsi tərəfindən 1904-cü ildə Qafqazdan toplanmış xalça və xalça məmulatları ilk dəfə K.A. İnostransev tərəfindən həyata keçirilib. Xalça olaraq ilk toplanan əşyalar "Quba", "Şamaxı", "Qazax", "Qarabağ" nümunələri olmuşlar. Daha sonralar bu iş 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1923, 1927-ci illərdə və bundan sonrakı illərdə davam etdirilib.

Alınan ilk əsərlərdən biri Qarabağa məxsus "Talış" kompozisiyalı klassik xalça nümunəsidir. İnv.№377/3 olan xalça 1904-cü ildə Qafqaza təşkil edilmiş ekspedisiya zamanı K.A. İnostransev tərəfindən Ağstafadan alındığı üçün "Ağstafa" kimi təqdim edilir. Xalça XIX əsrin II yarısına aiddir, ərişi rəngli yundan çəkilib. Xalçanın ara sahəsindəki şux qırmızı rəngli yerlik üzərində heç bir bəzək elementi olmadığı halda iki ədəd zoomorf formalı element zərif konturların köməyi ilə həll olunmuşdur, bunlardan üst hissədə isə həyat ağacına bənzər kiçik həndəsi element təsvir edilib. Beş cərgədən ibarət olan haşiyə zolağı isə simmetrik şəkildə nəbati və həndəsi elementlərlə bəzədilmişdir.

Xalça çox orijinaldır, yüksək peşəkar səviyyədə toxunub və muzeyin təşkil etdiyi sərgilərdə daima nümayiş edilir.

Muzeyin ən dəyərli xalçalarından biri də "Zeyvə" xalçasıdır. İnv.№1328/3 olan bu xalça XIX əsrin ortalarına aiddir, 355x107 sm ölçüsündədir, 1908-ci ildə Bakı quberniyasına

tered in the Hermitage are shown differently in some cases. For example, there is a carpet registered as Khilya-Afshan, whereas according to the opinions of local carpet makers, it should be described as the Gadim Afshan (The Ancient Afshan) or as Gyollu Gadim (The Gollu Ancient). However, each of these carpets is an unprecedented masterpiece due to its period of weaving, technique and artistic features.

The Russian Ethnographic Museum also has a large collection of Azerbaijani carpets. This museum, built in honour of Emperor Alexander III in 1902, subsequently changed its name to the Russian Ethnographic Museum. The Museum's Head of the Ethnographic Department, K.A. Inostrantsev, was the first specialist to commence, in 1904, the collection of Caucasian carpets. The first carpets collected were from Guba, Shamakhy, Gazakh and Karabakh. Subsequently, the acquisition of Caucasian carpets for the collection continued in 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1923, 1927 and the following years.

One of the first masterpieces purchased was a carpet of classic Talysh composition of the Karabakh School, which is shown at many of the Museum's exhibitions. This carpet (Ref 377/3) is exhibited as an Aghstafa carpet, because K.A. Inostrantsev bought it in Aghstafa (a city in Azerbaijan), during his expedition to The Caucasus in 1904. Woven in the second half of the XIX Century, the carpet's main material is of coloured wool. Although the carpet's centre of a vivid red colour does not contain any decoration, two zoomorphic elements with subtle borders have been included. Its top has small geometrical shapes that resemble the Tree of Life. The stripes along the edges, composed of five parts, are decorated with floral designs in matching patterns.

The carpet is very original and made with high professionalism. It is constantly exhibited in the exhibitions organized by the museum.

Another of the Museum's most valuable carpets is one called Zeyva (Ref 1328/3), made in the middle of the XIX Century. It was purchased by A.A. Mille, during the expedi-

Şirvan xalısı. XVIII yüzilliyin sonu.
Rusiya Etnoqrafiya Muzeyi. Sankt-Peterburq.

Shirvan Carpet. Late 18th century. The Russian
Museum of Ethnography. St. Petersburg.

Şirvan xalçası. 1915-1920-ci illər.
Şəxsi kolleksiya. Moskva.

Shirvan Carpet. 1915-1920.
Private collection. Moscow.

daxil olan Quba qəzasının Yerfi kəndinə təşkil edilmiş ekspedisiya zamanı A.A.Miller tərəfindən alınmışdır. "Zeyvə" xalçası tam Quba xalça məktəbinin ənənələri əsasında toxunub, kənarə formasındadır. Mərkəz sahəni bəzəyən həndəsi formalı 13 ədəd göl öz həzin tonlu rəngarəngliyi ilə xalçanı daha baxımlı edir. İrili-xırdalı, həndəsi və orna-mental naxışların hər biri yerli xalçaçıların peşəkarlığını bir daha sübut edir. "Zeyvə" xalçası Azərbaycan incəsənətinin ən dəyərli sənət nümunəsi kimi Rusiya Etnoqrafiya muze-yinin Qafqaz bölməsinin toplusunda mühafizə edilir.

Ən unikal, bəlkə də dünyanın ən nadir xalça nümunəsi sayılan Qubanın "Ugah" xalçası da bu toplunun bəzəyidir. 377/8 İnv.№-li bu xalça da 1904-cü ildə K.A.İnostransev tərəfində Qazaxdan alınmışdır. Xalça yolluq biçimli olaraq Qubaya məxsus tərzdə uzunsov toxunmuşdur. Rənglər, naxışlar, toxunuş texnologiyası, bədii tərtibat baxımından çox peşəkar tərzdə icra edilib. Ara sahəni maili istiqamətdə bəzəyən tənək yarpaqları ənənəvi formadan tam fərqlənir, daha çox stilizə edilmiş tərzdədir, yarpaqların arasındakı sahələrdə iki başlı zoomorf elementlər, "S", "X" işarələri, ətrafları qarmağı xatırladan damğa formalı həndəsi elementlər verilmişdir.

Həşiyə zolağı üç hissədən ibarətdir. Kənar həşiyə zolaqları paralel şəkildə nəbatı elementlər, ana həşiyə isə klas-sik Quba, Bakı və Şirvan məktəblərinə xas olan "kufi" elementləri ilə bəzədilmişdir.

Bu xalçanın rəng harmoniyası özünəməxsusdur. O, naxış-ların kompozisiya daxilində daha baxımlı görünməsində əvəzsiz rol oynayır.

1909-cu ildə A.A. Miller tərəfindən Yelizavetpol quber-niyasının Şuşa qəzasından alınmış "Namazlıq" xalçası 1750/2 İnv.№-li daşıyır. Xalça Gəncə toxuculuq məktəbinə məxsusdur, XIX əsrin sonlarında toxunub, 134x101 sm ölçüsündədir, yüksək sıxlıqlıdır. Mavi yerlikli ara sahənin baş tərəfində həndəsi formalı mehrab, daha sonra "svastika" nişanı, beş barmaq, mehrabın altında isə möhür üçün xüsusi yer və daraq təsvirləri vardır. Mərkəzə doğru xalçanın ara

tion in 1908 to the Yerfi village of Guba in Baku Province. Its dimensions are 355x107 cm. This Zeyva carpet was woven following the traditions of the Guba School, and is particularly attractive due to its subtle harmony of colors, which include thirteen gyols (lakes – the name of the ornaments). The large and small geometric and ornamental motifs both confirm the expertise of the carpet makers.

The Ugah carpet of Guba is the iconic model of this Collection, and may be considered to be perhaps the most unique and the rarest sample of carpet making in the world. The carpet (Ref 377/8), was purchased in 1904 by K.A.İnostrantsev in Gazakh. This runner like carpet has the oblong form which is specific to Guba carpets, and has been woven with particular professionalism due to its colours, ornaments, weaving technique and artistic composition. The vine leaves which provide decorations diagonally across the centre differ from the traditional style. It looks more stylish. Two headed zoomorphic elements woven in places between these leaves are decorated by S and X symbols, together with hook shaped imprinted geometric designs.

The edging stripe is made in three parts. The outer part is composed of parallel floral designs, whilst the central part shows Kufic script writings, which are specific to the classical carpet making schools of Guba, Baku and Shirvan.

These combinations of colours are very specific and play an important role in making the ornaments look attractive.

The namazlyg (prayer carpet) (Ref 1750/2), purchased in 1909 by A.A.Miller in the Shusha region of Yelizavetpol Province, belongs to the Ganja School of carpet making, and was woven in the end of the XIX Century. Its dimensions are 134x101 cm. The mehrab (the name of the design) is seen in the centre of the blue colored area of the carpet. It has a Swastika sign on it, together with such symbols as five-fingers and comb. Two geometrical gyols (lakes) are situated towards the carpet's centre, and on its edges, it has small sized geometrical gyols woven in parallel. The field is composed of three parts.

Çul. Zili. Bakı. XIX yüzillik. Rusiya Etnoqrafiya Muzeyi. Sankt-Peterburq.

Chul. Zili. Baku. 19th century. The Russian Museum of Ethnography. St.Petersburg.

hissəsində iri, həndəsi formalı iki göl və ətraflarda paralel şəkillə nisbətən kiçik ölçülü həndəsi göllər toxunub. Yelən üç hissədən ibarətdir.

Bakı məktəbinə məxsus 10498/2 İnv.№-li "Zili" xovsuz xalçası da çox maraqlı və zəngin kompozisiya və mürəkkəb texnoloji özəlliklərə malikdir. Pulkov hava limanında 1992-ci ildə müsadirə edilmiş bu nadir toxuma nümunəsi XIX əsrin əvvəllərinə aiddir.

Üfüqü zolaqlarla bəzədilmiş ara sahə boyu qırmızı və tünd mavi rəngli yerlik üzərində mifoloji quşlar təsvir edilmişlər. Bu quşların arasında isə ən qədim bədii təsvir üslubunda həyat ağacı elementləri toxunub. Zili Bakı məktəbinə aiddir, iki tərəflidir. Yəni, baş və atəyində toxunmuş naxışlara hər iki tərəfdən müşahidə etmək mümkündür. Zili çox nəfis, nadir kompozisiya və mürəkkəb texnoloji üsul əsasında toxunub. Burada istifadə edilmiş naxışlar çox arxaik təsvir formasındadırlar. Rəng ahəngi məhz Bakı xalça məktəbi ənənələrini də yaşadır.

The Zili flat weave carpet (Ref 10498/2), from the Baku School, and woven in the XIX Century, has a rich composition which is different from others due to the complex methods used in its production. This rare example of carpet making was seized in 1992 by customs officers at Pulkovo Airport.

Mythological birds are woven on the red and dark blue colored background, bordered by horizontal stripes. Among these birds, designs representing the Tree of Life were woven by using ancient artistic techniques, and it is possible to see the ornamental designs woven in the top and the bottom of the carpet from both sides.

Kilim. Şirvan. XIX yüzillik. ►
Rusiya Etnoqrafiya Muzeyi. Sankt-Peterburq.

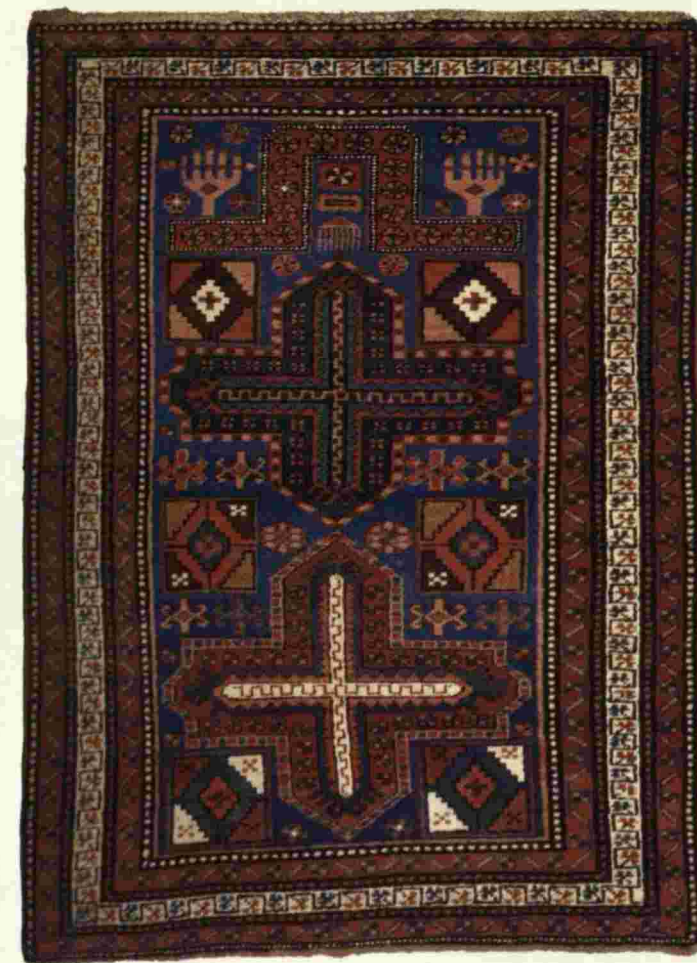
Kilim. Shirvan. 19th century. The Russian Museum
of Ethnography. St. Petersburg.

*Şirvan xalçası. 1900-1910-cu illər.
Şəxsi kolleksiya. Moskva.*

*Shirvan Carpet. 1900-1910.
Private collection, Moscow.*

*Namazlıq. Gəncə. XIX yüzilliyin sonu.
Rusiya Etnoqrafiya Muzeyi. Sankt-Peterburq.*

*Namazlyg (prayer carpet). Ganja. Late 19th century.
The Russian Museum of Ethnography.*

*Qazax xalçası. XIX yüzilliyin axırı – XX yüzilliyin əvvəli.
Şəxsi kolleksiya. Moskva.*

*Gazakh Carpet. Late 19th century – early 20th century.
Private collection. Moscow.*

*Duzqabı. Qarabağ. XX yüzilliyin əvvəli.
Rusiya Etnoqrafiya Muzeyi. Sankt -Peterburq.*

*Saltbag. Karabakh. Early 20th century.
The Russian Museum of Ethnography. St.Petersburg.*

Namazlyg. Fərəhli. Qazax.
XIX yüzillik. Şəxsi kolleksiya. Rusiya.

*Namazlyg (prayer carpet). Farakhli, Gazakh. 19th century.
Private collection. Russia.*

Muğan xalçası. XX yüzilliyin əvvəli.
Şəxsi kolleksiya. Moskva.

*Mughan Carpet. Early 20th century.
Private collection. Moscow.*

Başqa xarici ölkə muzeyləri, əntiq mallar mağazaları və şəxsi kolleksiyalarında olduğu kimi ABŞ-da da Azərbaycan sənətkarlığını ən çox xalça sənətimiz təmsil edir. Hazırda bu ölkədə yurdumuzun əsas sənət mərkəzlərində toxunmuş xovlu və xovsuz, ornamental və süjetli əla növlü xalça sənəti nümunələrimiz vardır.

ABŞ-da ən qədim Azərbaycan xalçaları Nyu-Yorkun Metro-politen muzeyində nümayiş etdirilir.

Bu tipli xalçalarımızdan ikisini nəzərdən keçirək:

Birinci xalça, deyildiyinə görə XVI əsrdə Ərdəbildə toxunmuşdur. Ölçüsü 178x333 sm olan bu xalçanın ara sahəsində ot yeyən heyvanlarla yirtıcı heyvanların mübarizəsi səhnəsi təsvir edilmişdir. Bunların içərisində aslan, pələng, qurd, maral fiqurları xüsusən canlı verilmişdir.

Burada aslanla pələng böyük bir xallı maralı yıxıb parçalayan, o biri heyvanlar isə elə bil ki, dairə qurub bu hadisəni izləyən vəziyyətdə təsvir edilmişdir.

Bütövlükdə bu dramatik səhnə təbiətin qoynunda, əlvan bo-yalı gül-çiçəklə dolu olan bir mənzərədə verilmişdir.

Şərti dekorativ səpgidə toxunmuş gül-çiçək rəsmləri xalçaya xüsusi bir gözəllik verir.

Xalça üç haşiyəli yelənlə bitir. Onlarda "İslimi" və "Xətai" kompozisiyaları əsasında qurulmuş nəbati naxışlar yerləşdirilmişdir.

İkinci xalça – "Namazlıq" birincidən həcm etibarilə xeyli kiçikdir. Eni 107 sm, uzunluğunu 161 sm olan bu xalçanın ara sahəsində mehrab tağını andıran böyük bir bəzək elementi verilmişdir. Bu tağvari bəzəyin arasında stilizə edilmiş gül-çiçək naxışları və xətlə bulud rəsmləri vardır. Səmanı təmsil edən bulud rəsmləri ara sahənin ən geniş hissəsində yığcam halda qoncaşəkilli bənzər şəkildə verilmişdir. Bu bulud rəsmləri yığının ortasında damğadək ağaran nəbati bəzək elementi yerləşdirilmişdir ki, o da öz forması və görkəminə görə məscidlərdəki qəndilləri xatırladır.

Xalçanın yeləninə yarıdan aşağı hissəsi nəbati naxışlarla bəzədilmiş, yuxarısında isə dini xarakter daşıyan yazılar

The artistic and cultural skills of the Azerbaijani people are best represented in the United States of America by Azerbaijani carpets, which may be found throughout the country in antique shops, museums and private collections. Presently, the majority of the Azerbaijani carpets in the USA are pile, flat weave, ornamental and compositional carpets with the rarest examples exhibited at the Metropolitan Museum in New York.

Two types of carpets may be studied as examples.

According to unknown sources, the first carpet was woven in Ardabil in the XVI Century. With dimensions of 178x333 cm, this carpet's decorations represent a fight between predatory and herbivorous animals. The figures of lions, tigers, wolves and marals are all woven in a lively manner.

The central feature of this carpet is the scene where a lion and a tiger are shown tearing a spotted deer apart, whilst other animals are shown standing around and watching.

This dramatic activity is presented in an out of doors location, which abounds with richly colored and different flowers.

The carpet has three stripes decorated with floral ornamentation, which are based upon Islimi and Khatai compositions.

The second carpet, being much smaller and called Nama-zlyg, is different from the first carpet. A large decoration resembling the mehrab shaped arch is woven into the carpet – which has dimensions of 107 cm by 161 cm. Stylish floral motifs and curvaceous clouds are woven between these arch-shaped ornaments, and these clouds, representing the sky, are decorated in a bud shaped compact form in the main part of the carpet recalling the shapes of chandeliers in mosques. The bottom of the carpet is decorated with floral ornamentation, whilst the top has a religious inscription. Regarded as a major example of an Azerbaijani carpet in the Metropolitan Museum, the carpet attracts public attention, not only due to its motifs, but also by its subtle weaving tech-

Amerika Birləşmiş Ştatları United States of America

"Pirəbədil" xalçası. Quba. XVIII yüzillik. Sotheby's (Nyu-York) 14.12.2006-cı il tarixində hərraca çıxarılmışdır.

Pirabadil Carpet. Guba. 18th century. It was put on auction in 14.12.2006 by "Sotheby's" (New York).

Qazax xalçası. XIX yüzillik. Şəxsi kolleksiya.

Gazakh Carpet, 19th century. Private collection.

verilmişdir. Metropolitan muzeyində nümunəvi xarakter daşıyan bu xalça tək öz bəzəkləri və onların məzmunu ilə deyil, həmçinin zərif toxunuşu ilə də diqqəti cəlb edir. Muzey işçilərinin verdiyi məlumatlara görə bu xalçanın toxunuşunda külli miqdarda qızıl-gümüş saplardan da istifadə edilmişdir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu Azərbaycan xalçasını muzeyə Amerika milyoneri İsak Fletçer vermişdir. ABŞ-da XVIII-XIX yüzilliklərdə Qarabağda, Qazaxda, Qubada, Bakı və Şamaxıda toxunmuş xalçalarımız xüsusilə çoxdur. Bunların əksəriyyəti Vaşinqtondakı Tekstil Muzeyində, Filadelfiyadakı Pensilvaniya Muzeyində, bundan əlavə Nyu-York, Vaşinqton, Çikaqo, San-Fransisko, Nорт və s. şəhərlərdə yaşayan mesenatların şəxsi kolleksiyalarında saxlanılır.

ABŞ-da yüksək bədii xüsusiyyət daşıyan o qədər çox Azərbaycan xalçası vardır ki, axır illər sənətsünaslar nəinki onlar haqda ümumi xarakter daşıyan məqalələr yazır, hətta ayrı-ayrı xalça sənəti ocaqlarımıza həsr olunmuş nəşr etdirirlər. Belə əsərlər sırasına 1970-ci illərdə nəfis tərtibatla çap olunmuş "Qazax xalçaları", "Şirvan xalçaları" adlı kitabları aid etmək olar.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi Azərbaycan xalçalarının bir çox gözəl nümunələrinə biz təkə ABŞ-ın görkəmli muzeylərində yox, həmçinin ənqtiq mallar mağazaları və şəxsi kolleksiyalarında da rast gəlirik.

Hazırda ABŞ-da xalçalarımızın ticarəti ilə məşğul olan ən böyük mağaza Nyu-Yorkda Medison Avenyuda yerləşir. Vöy-teç Blau şirkətinə məxsus olan bu mağazada yüzlərlə yüksək keyfiyyətli Azərbaycan xalçası vardır.

Bundan başqa Azərbaycan xalçalarının bir çox əla növlərinə Berd Abadyanın Nyu-Yorkun Qərb küçəsində yerləşən mağazasında, Berq Andonyanın türk, türkmən və Qafqaz xalılarına həsr edilmiş Nyu-Yorkun Beşinci Avenyu küçəsində olan salonunda və s. yerlərdə rast gəlinir.

ABŞ-nın şəxsi kolleksiyalarında saxlanılan xalçalarımız içərisində biri çoxdandır ki, sənətsünasların diqqətini özünə cəlb etmişdir.

XIX yüzildə Qubanın Çiçi kəndində toxunmuş bu xalçı hazır-

niqə, wherein gold and silver threads have been used.

It should be noted that this carpet was given to the Museum by the American millionaire, Isaac Fletcher. The United States has a considerable quantity of carpets woven in Karabakh, Gazakh, Guba, Baku and Shemakha in the XVIII-XIX centuries of which the majority is in the Textile Museum of Washington and the Pennsylvania Museum in Philadelphia, as well as in private collections in New York, Washington, Chicago, San Francisco and elsewhere.

In the United States there are many Azerbaijani carpets of a very high standard, and as a result, many art specialists have recently written about them in a variety of articles and books. To note amongst these publications are the books – the Carpets of Gazakh and the Carpets of Shirvan - both printed in 1970.

Presently, the Voltech Blau Company in Madison Avenue, New York is the largest company in the United States that buys and sells Azerbaijani carpets.

Furthermore, many good types of Azerbaijani carpets may be seen at Berd Abadian's shop in Western Street, New York, as well as at the Carpet Hall of Berg Andonian in Fifth Avenue - both companies specializing in Turkish, Turkmen and Caucasian carpets.

It has been some time since one particular carpet in collections in America have attracted particular attention – one noted is the carpet, woven in the Chichi village of Guba in the XIX Century, which is in the private collection of J.A. Yesayan in Nорт near Hollywood.

It is woven in the traditional Gollu Chichi style, and is of particular importance as it has an original decorative composition.

The centre of the carpet, which is woven horizontally, is composed of two topics.

The left side is based on the concept of a well, being decorated with a picture of a camel carrying a watering can, to-

"Yarpaq" xalısı. Şamaxı. XVIII yüzillik. Şəxsi kolleksiyada saxlanılır. Nyu-York.

Yarpag Carpet. Shamakhy. 18th century. Private collection. New-York.

"Damğalı" xalçası. Qazax. XIX yüzillik.
Cozef V. MakMillianın şəxsi kolleksiyası.

Damghaly Carpet. Gazakh. 19th century.
Josef V. McMillan's private collection.

Namazlıq. Quba. XIX yüzillik.
Berq Andonyanın şəxsi kolleksiyası. Nyu-York.

Namazlyg (prayer carpet). Guba. 19th century.
Berg Andonyan's private collection. New-York.

"Qaraqoyunlu" xalçası. Qazax. XIX yüzillik.
Raul və İnqeborq Çebulların şəxsi kolleksiyası.

Garagoyunlu Carpet. Gazakh. 19th century.
Raoul and Ingeborg Tschebull Collection.

"Əjdahalı" adlı Qazax bölgəsində toxunmuş vərni. XVIII yüzillik.
Metropoliten Muzeyi. Nyu-York.

Ajdahaly Carpet. Gazakh. 18th century. Metropolitan Museum of Art, New-York.

*Namazlyg. Qarabağ. 1802-ci il.
Berd Abadyanın şəxsi kolleksiyası. Nyu-York.*

*Namazlyg (prayer carpet). Karabakh. 1802. New-York.
Berd Abadjan's private collection.*

da Kaliforniya ştatında məşhur kino sənayesi mərkəzi olan Hollivud yaxınlığındakı Nort şəhərində cənab C.A. Yesayanın şəxsi kolleksiyasındadır.

"Qollu çiçi" adını almış ənənəvi xalça kompozisiyasında toxunmuş bu xalq sənəti nümunəsinin bizim üçün maraqlı cəhəti ondan ibarətdir ki, biz bu tipli xalılarda ilk dəfə olaraq süjetlə qarşılaşırıq.

Üfüqi kompozisiyalı toxunmuş bu xalçanın ara sahəsinin orta hissəsində iki süjet verilmişdir.

Sol tərəfdəki kompozisiya su quyusu ətrafında qurulmuşdur. Burada çiyinə su dağarcığı almış dəvəçi, quyu yanında oturmuş bir qadın və s. təsvirlər vardır.

Nisbətən müstəqil xarakter daşıyan sağ tərəfdəki kompozisiyada ön planda qadın və kişi fiqurları verilmişdir.

Kişi bardaş qurub oturmuş vəziyyətdə təsvir olunmuş, qadın isə ayaq üstə duraraq ona qulluq edir.

Bu iki süjet ayrı-ayrı kompozisiyalarda verilsə də onları bir-biri ilə bağlayan bir çox şərtlər də vardır. Çox güman ki, bu süjetlərin məzmunu biri o birisinin davamıdır. Xalçanın rəngi də süjetlərin məzmunu kimi dolğun və rəngarəngdir. Əsas rənglər ağ, qızılı sarı, tünd qırmızı və tünd göydür. Ton etibarlı ilə açıq rənglər xalçanın orta hissəsində, tünd rənglər isə kənarında verilmişdir.

Digər xalçalar isə ABŞ-da olan incəsənət qalereyalarında və şəxsi kolleksiyalarda mühafizə edirlər. "Şah Abbasi" kompozisiyalı XVI əsrin sonlarına aid olan xalça Vaşinqtonun Korkoran İncəsənət Qalereyasındadır. Çox da böyük ölçüyə malik olmayan bu xalçanın qırmızı rəngli ara sahəsində mərkəzdə və ətraflarda çox geniş budaqların arasında toxunmuş "Şah Abbasi" çiçəyi sanki bir tablolu xatırladır. Solğun çəhrayı, qəhvəyi, sarı, püstə rəngli tonlar və bu kompozisiyanın ümumi ruhu insanda real təbiətin göz önündə canlanması təsirini bağışlayır.

Səfəvi dövrünə aid olan növbəti "Güldanlı" xalçası Nyu Yorkun Cozef V. Makmillanın özəl kolleksiyasında saxlanılır. "Ləçək turunc" bədii quruluşunda olan bu xalçanın

gether with that of a woman sitting next to the well.

The right hand side of the carpet is decorated with a woman and a man in the fore ground together with a man in a sitting position and a woman standing besides him, and serving him. Although these two differing concepts are shown in separate compositions, there are many moments that link them each together. These topics probably constitute the continuation of a common idea. The color of the carpet is also as abundant and coherent as the content of the concepts. The main colors are white, golden yellow, dark red and dark green whilst the background colors consist of lighter colors in the centre of the carpet with darker ones on its edges.

There are other Azerbaijani carpets in American art galleries and private collections. One in the Corcoran Art Gallery of Washington, is a XVI Century carpet – the Shah Abbasi. In this carpet, the flower woven between the large branches in the centre, together with the red colored edging, resemble a painting. The light pink, brown, yellow and pistachio colors provide an impression of nature.

Another Guldanly carpet of the Safavi period is in the private collection of Mr. Joseph V. McMillan of New York. The carpet's centre based upon the Lechek Turunj (the orange petals) is composed of octahedral gyol (lake). The edges of the carpet have petals decorated inside with Islimi elements. The colors of the carpet and its artistic features recall the most popular technique of its period of weaving. The trees decorating its centre resemble the sign of Paradise and the symbol of Eternal life, whilst the Islimi elements used to symbolize the awakening of plants and youthfulness. This carpet has a tremendous artistic and scientific importance and with its dimensions of 362x177 cm, it is believed to have been used to be as a decoration in large palaces. The edge is composed of three individual stripes. The carpet has an asymmetric artistic design, and it recalls a divine garden with its trees growing up from within a flower vase.

Each carpet has an artistic design of its own. The Shah Ab-

"Əjdahalı" adlı Qarabağ xalısı.
XVIII yüzillik. Tekstil Muzeyi, Vaşinqton.

Ajdahaly Carpet, Karabakh, 18th century.
Textile Museum, Washington.

Şirvan xalçası. XIX yüzilliyin I yarısı.
Pittsburq xalı cəmiyyəti.

Shirvan Carpet. First half of 19th century.
Pittsburgh Carpet Society.

Qazax xalçası. XIX yüzillik.
Riçard C. Meringin şəxsi kolleksiyası

Gazakh Carpet. 19th century.
Richard J. Mering's private collection.

*Qazax xalçası. XIX yüzillik.
Berd Abadyanın şəxsi kolleksiyası.*

*Kazakh Carpet. 19th century.
Berd M. Abadyan's private collection.*

*"Qoca" xalısı. Qarabağ. XVIII yüzillik.
Tekstil muzeyi. Vaşinqton.*

*Goja Carpet. Karabakh. 18th century.
Textile Museum. Washington.*

Kilim. Şirvan. XIX yüzilliyin sonu.
Pittsburq xalı cəmiyyəti.

Kilim. Shirvan. Late 19th century.
Pittsburgh Carpet Society.

Qazax xalçası. XIX yüzillik.
Pittsburq xalı cəmiyyəti.

Gazakh Carpet. 19th century. Pittsburgh Carpet Society.

mərkəzində səkkizguşəli göl, xalçanın künclərində isə içəri "islami" elementləri ilə bəzədilmiş ləçəklər vardır. Xalçanın rəngləri, bədii tərtibatı öz dövrünün ən populyar olan üslubuna uyğundur. Mərkəz sahəni bəzəyən ağaclar cənnət nişanəsi, ölməzlik rəmzi, istifadə edilən "islami"lər isə yeni cücartı, gənclik simvoludur. Orta əsr xalça sənətində müəyyən olunmuş yüksək sənət meyarı baxımından bu xalça böyük bədii və elmi əhəmiyyət kəsb edir. Ölçüsü 362x177 sm olan bu xalça mümkündür ki, böyük sarayların bəzəyi olmuşdur. Üç haşiyə zolağından ibarət yelən biri-digərini təkrarlamır. Xalça assimetrik bədii quruluşa malikdir. Sanki güldandan ucalan ağaclardan və çeşidli çiçəklərdən ibarət ilahi qoruqdur.

Hər xalçanın öz bədii quruluşu var. Nyu Yorkun Cozef V. Makmillanın özəl kolleksiyasında saxlanılan Səfəvi dövrünə aid növbəti "Şah Abbasi" xalçasından olan 119x106 sm ölçülü fraqment yarandığı məkanın, Təbrizin bütün orta əsr bədii ənənələrini özündə yaşadır. Məşhur miniatür rəssamlarının dəst-xəttindən yadigar qalmış bu bədii ənənə xalça üzərində canlanır. Ara sahədə toxunmuş quşlar, "Şah Abbasi" naxışları, "islami", "bulud" elementləri öz mürəkkəbliyi ilə insanı heyran edir. Hər bir element digəri ilə vəhdət təşkil edir. Rənglər arasındakı qovuşuq, uyarlılıq sanki bu əsərin fırça ilə çəkildiyini bildirir. Haşiyə zolağında toxunmuş kətəbələr zəncir təsiri bağışlayır, yuvarlaq formalı kətəbələrdə ceyranla bəbirə həsr edilmiş səhnə bir animasiya təsiri oyadır. Xalçanın rəng çalarları və bütün bədii quruluşu bu əsəri yaradan xalqın yüksək peşəkarlıq və qabiliyyətindən xəbər verir.

Ən çox sevilən xalçalardan biri, Səfəvi dövrünə aid "Güldanlı" çeşnili əsərlər Təbriz məktəbinə məxsusdurlar. Yəni Nyu Yorkun Cozef V. Makmillanın özəl kolleksiyasında saxlanılan 362x177 sm ölçülü Səfəvi dövrünə aid xalça bədii quruluşu baxımından çox orijinaldır. Orta əsrdə mövcud olan fəlsəfi baxışlara görə dekorativ sənətdə - xalçalar üzərində istifadə edilən hər çiçəyin öz rəmzi varmış. Yəni bunlar insanla ilahi qüvvələr arasında əlaqə yaradılmasında bir vasitə olmuşlar. Bu baxımdan xalça müqəddəs-pak məkan kimi qəbul edilərsə, onu bəzəyən çiçəklər də mütləq bu məkanın müjdəçisi rolunu icra etmişlər.

basi carpet of the Safavi period with dimensions of 119x106 cm, and in the private collection of Joseph V. McMillan of New York, amply demonstrates the medieval artistic traditions of Tabriz, where it was woven. As a memory inherited from famous miniature artists, this artistic tradition is revived in the carpet. The complicated decorative patterns of birds, Shah Abbas, islami and bulud motifs woven into the carpet are impressive. Each decorative item conforms to each other, and the relationship between the colors provides the impression that the carpet has been painted with a brush. The ketebe (name of decorative element) woven into the edging stripe, give the impression of a chain, and the scene devoted to the gazelle and the leopard provides animation to the round shaped ketebe. The spectrum of colors together with the carpet's artistic features, demonstrates the great professionalism and the skill of the people who wove this wonderful carpet.

One of the best known and admired is the carpet of Guldanly woven by the Tabriz School of carpet making in the Safavi period. In this case, reference is again made to another carpet from the private collection of Mr. Joseph V. McMillan of New York. With dimensions of 362x177 cm, this carpet of the Safavi period seems to be an original based on its artistic design. According to the views of the medieval period, each flower used on the carpet has its own specific symbolic meaning. They play a role in connecting human beings with God, and thus, if a carpet is considered as a holy and perfectly clean platform, then the flowers decorating it play the role of messenger of this platform.

The people who created this beautiful carpet have, without doubt, been true professionals. However, they had not only the status of a weaver or artist, but also of people who gave a big value to the carpets and made them both holy and attractive. Every carpet is thus the carrier of information. The Guldanly carpet, due to its artistic and technical features, may be seen as a perfect creation, and with its composition of flowers, buds and leaves provides an impression of being the means of repentance in front of the Lord.

Namazlıq. Şirvan. 1894-cü il.
Pittsburg xalı cəmiyyəti

Namazlyg (prayer carpet). Shirvan. 1894. Pittsburgh Carpet Society.

*Balışüzü. Qarabağ. XIX yüzilliyin sonu.
Con və Syuzan Vertimlərin şəxsi kolleksiyası.*

*Pillowcase. Karabakh. Late 19th century.
John & Susan Wertime's private collection.*

*Namazlıq. Qazax. XIX yüzillik.
Valter və Marilin Dennilərin şəxsi kolleksiyası.*

*Namazlyg (prayer carpet). Gazakh. 19th century.
Walter & Marilyn Denny's private collection.*

*Qazax xalçası. XIX yüzillik. Allen
İncəsənət muzeyi. Oberlin kolleci.
Oberlin, Ohayo.*

*Kazakh Carpet. 19th century. The Allen
Memorial Art Museum. Oberlin College.
Oberlin, Ohio.*

Namazlıq. Qazax. XIX yüzillik.
Riçard C. Meringin şəxsi kolleksiyası

Namazlyg (prayer carpet). Gazakh. 19th century.
Richard J. Mering's private collection.

Xurcun. Qarabağ. XX yüzilliyin əvvəli.
Qrinblatt və Gelman şəxsi kolleksiyası.

Khurjun (Saddle-bag). Karabakh. Early 20th century.
Grinblatt & Gelman's private collection.

İran Iran

Hazırda İranın muzey, məscid və şəxsi kolleksiyalarında Azərbaycan xalqının əsrlər boyu yaratdığı minlərlə nadir sənət nümunələri mühafizə olunur.

Bu baxımdan ölkənin paytaxtı Tehran şəhərində yerləşən Basitan, Gülüstan sarayı, Arxeoloji və Xalça Muzeylərinin eksponatları xüsusilə diqqəti cəlb edir.

Sənətsüənəslıq elmi baxımından ən dəyərli sənət nümunələrimiz Tehranın Arxeoloji Muzeyindədir. Burada saxlanılan sənətkarlıq nümunələrimizin qiymətli cəhəti ondan ibarətdir ki, onların hər biri yüksək sənət əsəri olmaqla yanaşı, həm də nümunəvi xarakter daşıyır.

Əgər Tehranın Gülüstan sarayı və Xalça Muzeylərində və s. mədəniyyət ocaqlarında rast gəlinən Qubanın Alpan, Şuşanın Malıbəyli, Qazaxın Sıxlı kəndlərində toxunmuş xalçalara və ya Naxçıvan, Şamaxı, Şəki misgərləri tərəfindən düzəldilmiş bədii sənət nümunələrinin oxşarlarına biz Quzey Azərbaycanının və yaxud Qərbi Avropa Muzeylərinin ekspozisiyalarında da rast gəlikəsə, Tehranın Arxeoloji Muzeyində saxlanılan əsərlərimiz, bu baxımdan, hələlik yeganədir.

1974-cü ildə təşkil olunmuş, Tehranın ən baxımlı mərkəz guşəsində yerləşən, geniş parkla əhatə olunmuş fasad hissəsindən səkkizguşəli formalı və toxuculuq dəzgahını xatırladan İran Xalça Muzeyində qorunan xalçaların toplanılması işinə vaxtı ilə şah ailəsi tərəfindən rəhbərlik edilmişdir. İki mərtəbəli bu binada qorunan xalçaların sayı təxminən 1000-dəkdir. Güney Azərbaycanın Təbrizdə, Ərdəbildə, Sarabda, Herisdə və s. (indiki İran İslam Respublikasının şəhərləri) toxunmuş ən möcüzəli xalçalarına burada tamaşa etmək mümkündür. Dünya miqyasında təxminən 300-ədək nümunəsi qalmış, Polonez adı ilə tanınan, orta əsrlərdə Səfəvi karxanalarında Polyak əslzadələrinin və hökmdarlarının sifərişi ilə ipək, yun, gümüş, qızıl simlərlə toxunmuş xalçalar muzeyin ən nadir nümunələrdən sayılırlar.

Ən maraqlı xalçalardan biri də Təbrizin "Namazlıq" xalçasıdır, XIX əsrə aiddir, inv. № 209, ölçüsü 185x136 sm olan

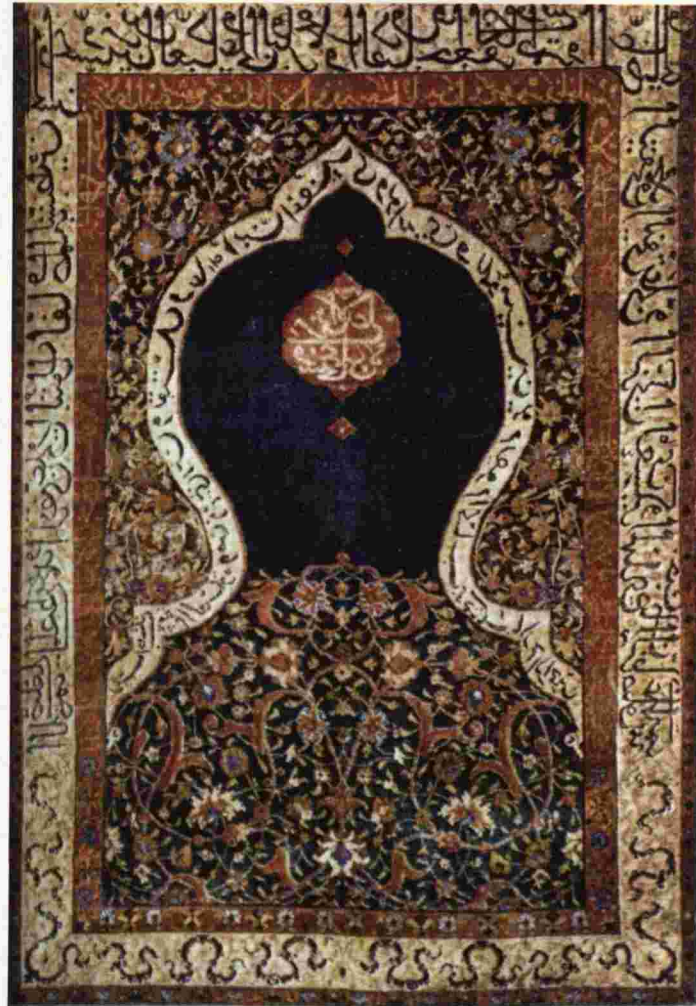
Currently, thousands of rare items of art created by the people of Azerbaijan throughout the centuries are preserved in museums, mosques and private collections in Iran.

In this context, the exhibits seen in the Basitan Museum, the Gulustan Palace and the Archaeological and Carpet Museum located in the capital city of Tehran attract a particular attention.

From the point of view of the art history, our most precious masterpieces are stored in Tehran's Archaeological Museum. The important feature of our pieces of art preserved here is explained by the fact that they are not only considered as high quality masterpieces, but can also serve as models.

If, on the one hand, we can find carpets woven in Alpan village of Guba, Malybayli village of Shusha or Shykhly village of Gazakh that are preserved in Tehran's Gulustan Palace, the Carpet Museums and other such institutions, or admire reproductions of our artwork created by our coppersmiths of Nakhchivan, Shamakhy, Sheki that are seen at the exhibitions of the Southern Azerbaijan or the Western European Museums, on the other hand, these masterpieces preserved in Tehran's Archaeological Museum are unique in this respect.

A special collection of carpets is preserved in the Iranian Carpet Museum established in 1974 with its octahedral facade resembling the weaving loom and located in the beautiful central part of Tehran, where it is surrounded by a large square. The collecting of these carpets had been organised by the Shah's family. There are almost 1,000 carpets stored in this building. Here one can find the most marvelous carpets woven in the Southern Azerbaijan's carpet making centers such as Tabriz, Ardabil, Sarab, Heris etc (currently, the cities of the Islamic Republic of Iran). Known as the Polonaise, these carpets, of which there are only three hundred left throughout the world, have been woven using silk, wool, silver and golden strings by the orders of both Polish aristocrats and the rulers in the Safavi shops in

Namazlıq. XVI-XVII yüzilliklər.
Təbriz. Arxeologiya muzeyi. Tehran.

Namazlyg (prayer carpet). 16th-17th Centuries. Tabriz.
Archaeological Museum. Tehran.

"Ərciman" xalısı. Şirvan.
XIX yüzilliyin ortaları. Şəxsi kolleksiya.

Arjiman Carpet. Shirvan.
Middle of 19th century. Private collection. Tehran.

İpək xalça, Təbriz. XIX yüzilliyin sonu.
Xalça muzeyi, Tehran.

Silk carpet, Tabriz.
Late 19th century, Carpet Museum, Tehran.

İpək xalçasından fragment

Silk carpet, Fragment.

"Pirabadil" xalçası. Quba.
XIX yüzilliyin ortaları.
Şəxsi kolleksiya. Tehran.

Pirabadil Carpet. Guba.
Middle of 19th century.
Private collection. Tehran.

Xalça. Təbriz. XX yüzilliyin ortaları.
Şəxsi kolleksiya. Tehran.

Carpet. Tabriz. Middle of XX century.
Private collection. Tehran.

İpək namazlıq. Təbriz. XIX yüzilliyin sonu.
Xalça muzeyi. Tehran.

Silk Namazlyg (prayer carpet). Tabriz. Late 19th century. Tehran

"Balıq" xalısı. Təbriz. XX yüzillik. Şəxsi kolleksiya.

Balyg Carpet. Tabriz. 20th century. Private collection.

"Heyvanat" adlı Təbriz xalısı. 1890-cı il. Şəxsi kolleksiya.

Heyvanat Carpet. Tabriz 1890. Private collection.

"Pirabadil" xalçası. Quba. XIX yüzilliyin
ortaları. Şəxsi kolleksiya. Tehran.

*Pirabadil Carpet. Guba, Middle of 19th century.
Private collection. Tehran.*

"Pirabadil" xalçasından fraqment

Pirabadil Carpet. Fragment.

"Ağac" xalısı. Təbriz. XVIII yüzilliyin II yarısı.
Gülüstan Muzeyi. Tehran.

Aghajly carpet. Tabriz. Second half of 18th century.
Gulistan Museum. Tehran.

bu xalça ipəkdən toxunub, təbii boyalardan istifadə edilib, ilmələri simmetrikdir. Ara sahədə dəbdəbəli formada ağac və onun içərisində isə çıraq – qəndil təsvir edilmiş bu kompozisiya namazlıq formasındadır. Xalçanın ara sahəsinin kənarlarında paralel ağaclar toxunmuşdur, onların budaqlarında çiçək açan güllər, qönçələr mərkəzdə toxunmuş ağac mehrab sahəsi üzərində sanki çətir əmələ gətirir. Yeləni təşkil edən üç zolaqdan ikisi eyni naxış və ölçüdə, nisbətən enli olan mərkəz haşiyə zolağı isə nəbati elementlərlə bəzənmişdir. Xalçanın rəng ahəngi, zərif toxunuşu, kamil bədii tərtibatı, incə naxışları onun dəyərini daha da yüksəldir.

Digər maraqlı xalça da Təbrizdə XIX əsrdə toxunmuşdur. Inv.№ 155, ölçüsü: 180x138 sm, materialı ipək, toxunuşu simmetrikdir. Sumağı rəngli şux yerlik üzərində ağaclar toxunmuşlar. Bura sanki cənnətin bir guşəsidir. Çiçəklər, quşlar, ağaclar – dəbdəbəli süjet xalçanın xüsusi emalatxanada toxunduğuna sübutdur.

İranın şəxsi kolleksiyalarından birində qorunan və Təbrizə məxsus olan "Dörd fəsil" xalısı da xüsusi maraq doğurur. Mərkəz göldə olan hökmdarların təsviri, dörd mövsüm, insan obrazları ənənəvi Təbriz məktəbinə məxsus olsalar da onlar bir xalı üzərində toplanılması və toxunuş üslubu baxımdan özəl dəst-xəttlə, çox maraqlı bir tərzdə ifa edilmişdir.

the Middle Ages. These carpets are considered to be the rarest in the Museum.

One of the most interesting carpets is the XIX Century namazlyg (prayer carpet) of Tabriz (Ref number 209) with dimensions of 185x136 cm. It is made from silk threads using natural dyes, with its knots laid symmetrically. This composition has the form of a namazlyg (prayer carpet). The composition structure of this carpet resembles the ornaments of stylish tissues. The voluminous structure of the composition is composed of the central part formed by the combination of four large stripes.

Another interesting carpet is one that was woven in the XIX century in Tabriz. This carpet (Ref number 155) with dimensions of 180x138 cm is made of silk with a symmetrical layout. Trees are woven on the background with a vivid sumakh (purple colored spice) color, and resemble a part of Paradise. The stylish composition of flowers, birds and trees confirms that it was woven in a special carpet making school.

Amongst the carpets preserved in one of the private collections of Iran, there is also a carpet called Dord Fasil (Four Seasons) that belongs to Tabriz. The figures of rulers, four seasons and human figures, seen in the central gyol (lake), are such that they confirm that the carpet was woven according to the traditional methods of the Tabriz School, but using newer weaving technique.

*"Ağacılı" ipək xalçası. Təbriz. XIX yüzilliyin II yarısı.
Şəxsi kolleksiya. Təbriz.*

*Aghajly Carpet. Tabriz. Second half of 19th century.
Private collection. Tabriz.*

"Ağacılı" xalçası. Təbriz. XIX yüzilliyin əvvəli. Güllüstan Muzeyi. Tehran.

Aghajly Carpet. Tabriz. Early 19th century.
Gulistan Museum. Tehran.

"Ağacılı" xalçası. Təbriz. XIX yüzilliyin əvvəli. Güllüstan Muzeyi. Tehran.

Aghajly Carpet. Tabriz. Early 19th century.
Gulistan Museum. Tehran.

Heris xalçası. XIX yüzilliyin II yarısı.
Şəxsi kolleksiya. Tehran.

Heris Carpet. Second half of 19th century. Private collection, Tehran.

Heris xalçası. XIX yüzillik. Şəxsi kolleksiya Tehran

Heris Carpet. 19th century. Private collection, Tehran

İpək xalı. Təbriz. XX yüzillik. Şəxsi kolleksiya. Tehran.

Silk Carpet. Tabriz. 20th century. Private collection. Tehran.

"Dörd fəsil" adlı Təbriz xalıst. 1890-cı il. Şəxsi kolleksiya.

Four Seasons Carpet. Tabriz. 1890. Private collection.

İpək xalı. Təbriz. XVII yüzillik. Xalça muzeyi. Tehran

Silk Carpet. Tabriz. Carpet Museum. Late 17th century. Tehran.

"Ağacılı" ipək xalçası. Təbriz. XIX yüzilliyin II yarısı.
Şəxsi kolleksiya. Təbriz.

Aghajly Carpet. Tabriz. Second half of 19th century.
Private collection. Tabriz.

Gürcüstan Georgia

Rusiya İmperiyası dövründə Zaqafqaziyanın inzibati mərkəzi sayılan Tiflis şəhəri bütün Qafqazda ticarətin, mədəni mübadilənin mərkəzləşdiyi önəmli bir məkan olmuşdur. Şərq və Qərblə geniş ticarət əlaqələri olan Tiflisin bazar və dükanlarında Qafqaz adı ilə satılan xalçaların əksər hissəsini Azərbaycan xalqının min illər boyu yaratdığı çeşnilər və naxışlar əsasında toxunmuş nümunələr təşkil edirdi. Milli bədii ənənələri əyani şəkildə təqdim edən bu xalçalarda xalq sənətkarlarının fitri bacarıqlarından irəli gələn interpretasiyalara da geniş yer verilirdi. Öz orijinal əlamətləri ilə Tiflisdən dünya bazarlarına yol tapan bu sənət əsərlərini milli irsimizin bütün rəngarəngliyini və özəlliklərini özündə yaşadan əvəzsiz nümunələr adlandırmaq olar. Xalçalarımızın kütləvi halda satışa çıxarıldığı Tiflisin ticarət şəbəkələrində bu nümunələr məhz toxunduqları bölgələrə görə–Bakı, Quba, Şirvan, Gəncə, Qazax, Qarabağ, Təbriz kimi növlərə bölünmüş və bu şərti adlarla da alıcılar arasında daha çox tanınmağa başlamışdır. Ərazi baxımından tarixi Gürcüstanla bilavasitə təmasda olan Borçalı, Qarayazı, Qaraçöp, Qaçaqan və digər bölgələrdə yaşayan azərbaycanlıların istehsal etdikləri xalçalar toxunma məntəqəsinin adı ilə tanınaraq öz parlaq və yumşaq yunu, bədii orijinallığı ilə seçilmiş, hər zaman böyük alıcı tələbatında olmuşlar.

1899-cu ildə Tiflisdə təşkil olunmuş Qafqaz Kustar Komitəsinin Şuşa, Quba, Qarabağ, Gəncə və s. toxuculuq mərkəzlərində açdığı səyyar emalatxanaların XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda xalçaçılığın müəyyən bir metodoloji əsas üzərində inkişaf etməsi üçün böyük əhəmiyyəti olmuşdur. Bu təşkilatın xalq sənətkarlarına yalnız 1907-ci ildən sonra praktiki yardım göstərməyinə baxmayaraq, sözügedən komitənin klassik çeşnilərin toplanması və mühafizəsində zamanına görə müsbət xidmətləri olmuşdur. Belə bir şəraitdə Tiflisdə Azərbaycan incəsənətinə, o cümlədən də xalçaçılığa dair müxtəlif həcmli və mahiyyətli kolleksiyaların toplanması başlanmışdır.

Elə bunun məntiqi nəticəsi kimi bu gün Azərbaycan xalçalarının qorunduğu dünya muzeyləri sırasında Gürcüstan Respublikasının Tiflis şəhərində yerləşən muzeylər də vardır. Belə ki, post sovet ölkələri arasında tutarlı gürcü, qərbi-avropa, rus və şərq incəsənəti əsərlərinə sahib olan muzeylərdən bi-

The city of Tiflis in Georgia was regarded as the administrative center of Transcaucasia during the rule of the Russian Empire. Tiflis had close ties with both the West and the East, and thus exhibited carpets as Caucasian carpets, although the majority of the carpets were woven in Azerbaijan in the style and manner which had developed over the centuries. They clearly represent the particular style of Azerbaijani workmanship and making their way onto the world markets by way of their sale in Tiflis, they may be viewed as irreplaceable examples that demonstrate the diversity and authenticity of the national manner of carpet making. These carpets sold in large quantities in Tiflis were divided into separate types based on their provenance – from the regions and cities of Baku, Guba, Shirvan, Ganja, Gazakh, Karabakh and Tabriz - and subsequently started to be recognized by these regional names. Those carpets made by Azerbaijanis living in Borchaly, Qarayazı, Qarachop, Qachagan and other territories neighboring Georgia, were known mainly through the name of the place where they were woven as well as its brilliant and smooth wool and artistic originality by causing always a big interest of customers.

The mobile workshops which were opened by the Caucasian Domestic Industry Committee (established in Tiflis 1899), in such carpet making centers as Shusha, Guba, Karabakh and Ganja, have had great importance at the beginning of the XX century for the development of carpet making in Azerbaijan as one basic standard was applied throughout. Though this organization has rendered its practical assistance only after 1907 to the national craftsmen, it has provided positive services to collect and protect the classical samples. A number of large and important collections connected with Azerbaijani art, including carpet making have been established in Tiflis.

As the logical continuation of these past developments, it is possible nowadays to identify those museums in Tbilisi that have collections of Azerbaijani carpets. The Georgian State Fine Art Museum created in 1934 is one of the museums in the post-Soviet countries that has collections of carpets from Western Europe, Russia, Georgia and the East. The Eastern Section of the Museum has always been enriched by items that have come from Iran, China, India, Central Asia and Daghestan, which have been collected as a result of the cen-

*"Ağacılı" xalçası. XIX yüzillik. İpək. Təbriz.
Gürcüstan İncəsənət Muzeyi.*

*Aghajly Carpet. 19th century. Silk. Tabriz.
Georgia Museum of Art.*

Çul. XIX yüzüllik. Qazax. Gürcüstan İncəsənət Muzeyi.

Chul. 19th century. Gazakh. Georgia Museum of Art.

Namazlıq. 1930-cu il. Borçalı.

Namazlyg (prayer carpet). 1930. Borchaly.

"Ərciman" xalısı. XIX yüzillik. Şirvan. Gürcüstan İncəsənət Muzeyi.

Arjiman Carpet. 19th century. Shirvan, Georgia Museum of Art.

Kaşan xalçası. XIX yüzillik. İpək, pambıq saplar.
Cənubi Azərbaycan. Gürcüstan İncəsənət Muzeyi.

Kashan Carpet. 19th century. Silk, cotton threads.
Southern Azerbaijan. Georgia Museum of Art.

Zili. XIX yüzillik. Tbilisi Tarixi Muzeyi.

Zili, 19th century. History Museum of Tbilisi.

Zili. XIX yüzillik. Qazax. Gürcüstan İncəsənət Muzeyi.

Zili. 19th century. Gazakh. Georgia Museum of Art.

Şəddə. XVIII yüzillik. Naxçıvan. Gürcüstan İncəsənət Muzeyi.

Shedde. 18th century. Nakhchivan. Georgia Museum of Art.

Zili. XIX yüzillik. Gürcüstan İncəsənət Muzeyi.

Zili. 19th century. Georgia Museum of Art.

"Qarayazı" (Ağstafa) xalçası. XX yüzilliyin əvvəli.
Borçalı. Gürcüstan İncəsənət Muzeyi.

Garayazy (Aghstafa) Carpet. Early 20th century. Borchaly.
Georgia Museum of Art.

"Pirəbədil" xalçası. XIX yüzillik. Quba. Gürcüstan İncəsənət Muzeyi.

Pirabadil Carpet. 19th century. Guba. Georgia Museum of Art.

risi 1934-cü ildə təşkil olunmuş Gürcüstan Dövlət İncəsənət Muzeyidir. Bu muzeyin Şərq şöbəsinin fondları Gürcüstanın çoxəsrlik siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələri nəticəsində İran, Çin, Hindistan, Orta Asiya, Dağıstan sənət nümunələri ilə zənginləşmişdir. Azərbaycana aid olan eksponatlar abidələr içərisində isə xovsuz və xovlu xalçalar, çul, xurcun, məfrəş, heybə kimi yun və ipəkdən toxunmuş bədii və texnoloji baxımdan yetərinə kamil nümunələr toplanılmışdır. Sistemləşdirilmiş bu xalça nümunələri Azərbaycanın bütün toxuculuq məntəqələrini əhatə edir, onların bədii özəllikləri, texnoloji xüsusiyyətləri haqqında geniş məlumat əldə etməyə imkan yaradır.

Muzeyin ən maraqlı eksponatlarından sayılan inv. №2331 olan "Şəddə" xovsuz xalçası XVIII əsrdə Naxçıvanda toxunub. materialı yun, ölçüsü 220x191 sm dir. Şəddə ara sahə və haşiyə zolağından ibarətdir. Ara sahə süjetlidir, burada soldan sağa hərəkət edən beş cərgə dəvə karvanları, onların qarşısında isə sarvanlar sxematik tərzdə təsvir edilib. Haşiyə zolağı üç cərgədən ibarətdir, mərkəz ana haşiyədə yenə dəvələr, insan, heyvan və mücərrəd elementlər toxunublar. Şəddə klassik ənənələri tam əks etdirir, buradakı canlıların təsvirləri bəzək elementlərinə uyğunlaşdırılıb. Rəngləri, toxunma texnikası, naxışların proporsional yerləşdirilməsindən yaranan ritm, dinamiklik sanki həyatın öz axarı ilə əbədi davam etməsinə bir işarədir.

Digər bir xalı Şirvan məktəbində çox seçilən və nümunəvi örnəklərdən sayılan "Ərciman"dır. Inv.№ 2880, materialı yun, toxunma texnikası xovlu olan bu xalı ölçüsü 227x120 sm dir. Sürməyi rəngli yerliyin şaquli oxu üzərində 4 ədəd romb formalı silsiləvi göl toxunmuşdur. Bu göllər baş və ayaqdən qubbalarla tamamlanır. Xalının mərkəz hissəsində kiçik ölçülü çoxsaylı nəbati və həndəsi naxışlar ahəngdar şəkildə yerləşdirilmişdir. Sarı, mavi, sürməyi, qırmızı, qəhvəyi rənglərin öz arasında bir vəhdət mövcuddur. Əsərin rəng kompozisiyası çox uyarlıdır, çalarların bir-birinə uyğunluğu və harmoniyası dərhal diqqəti özünə cəlb edir. Xalı orijinallığı ilə çox baxımlıdır, sənət əsəri olaraq hər bir muzeyin bəzəyi sayıla bilər.

Muzeydə "Faxralı" (əslində qəbul olunmuş təsnifata görə bu qeyri-adi "Ağstafa" çeşnisidir) adı ilə tanınan 2579 №-li

turies' old cultural and political ties. Amongst the Azerbaijani items, the Museum has also collected carpets - pile and flat-weave carpets, chuls (saddle-cloths), khurjuns (saddlebags), mafirashs and heybas (a variety of saddlebag), all woven by using wool and silk threads. They are considered to be perfect examples of the artistic and technological methods used in carpet making. This standardized system of carpet making was employed in all of the carpet making centers in Azerbaijan, and provided the manner in which data about the technology used could be retained and stored.

One of the most notable artifacts in the Museum is the Shedde flat-weave carpet (Ref number 2331), which was woven in Nakhchivan in the XVIII century: it is made of wool and is 220 cm long and 191 cm wide. It is composed of wide central ornamentation together with stripes along the edges. These ornamentations have figures of five ranks of camels moving left to right, with figures of sarvans (shepherds) placed in line in front of caravans. The central stripe contains figures of camels, people and animals, as well as some abstract elements. This Shedde fully reflects classical traditions, and the figures of living organisms look resemble the decorative elements. The rhythms and dynamism resulting from the mixture and proportions of the colors, the weaving technique and the ornamentation, represent life's daily smooth running.

Another carpet is Arjiman (Ref number 2880), which is linked with the Shirvan school of carpet making and made of wool, it is known as one of the best examples of a carpet from Shirvan. It is a pile carpet, 227 cm by 120 cm with 4 rhomb shaped gyols (lakes) placed on the vertical arrow which is in the antimony colored centre. These gyols (lakes) are surrounded with gubbass from the top and bottom. Numerous small botanical and geometrical ornaments are placed in harmony in the central part of the carpet. The harmony between the yellow, blue, antimony, red and brown colors may be noted. The harmonious color composition of the carpet is so striking that it attracts much public interest and as it is a particularly attractive carpet, may be considered a fine example of carpet for any museum's collection.

A Kazakh carpet (Ref number 2579) called Fakhralı (but which is actually classified as an Aghstafa carpet) is stored in the museum and has an extraordinary composition. It was

Qazax xalçası kompozisiyaya malikdir. Onun toxunma tarixi XX əsrin əvvəlinə təsadüf edir, ölçüsü 220x156 sm, materialı yundur. Bu xalça daha çox Qazax toxuculuq ənənələri üzərində istehsal edilib. "Ağstafa" xalçasında toxunan quşlarla, "Salahlı" çeşnisinin bəzəyinə çevrilmiş və içərisində damğa işarəli altıbucaqlı həndəsi formalı kiçik göllərin qarışığından yaranan bu xalçanın haşiyə zolağı klassik Qazax toxuculuq ənənələrinə uyğundur. Bu əsərdə sənətkar çox uğurla bir neçə klassik kompozisiyanın elementlərindən istifadə edərək artıq püxtələşmiş çeşniyə yenilik gətirə bilmişdir. Xalçanın yununun parlaqlığı, toxunuşu, rəng ahəngi və naxışları onun əsl sənətkar tərəfindən icra edildiyinə sübutdur.

Gürcüstan Dövlət İncəsənət Muzeyinin kolleksiyasında Təbriz məktəbinin ən nadir nümunələri də vardır. Söhbət inv. №-si 445 olan və ölçüləri 261x133 sm-li, ipək toxunuşlu xovlu "Güldanlı" xalçasından gedir. Xalça eyni zamanda özündə "namazlıq" sxemasını da əks etdirir. İki tərəfdən bir-birinə sarmaşmış budaqlar, mərkəzdə güldanın içərisindən ucalan gül-çiçəklər, ara sahənin baş hissəsindən sallanan qəndil sanki cənnətin bir güşəsini xatırladır. Həzin sürməyi yerlik üzərində olan bu kompozisiya çox incə ipək ilmələrlə toxunmuşdur. Zərifliyi, həzin çalarları, yüngüllüyü, dolğun naxışları, məzmunlu bədii kompozisiyası və professional toxunuşu ilə bu xalça Təbriz məktəbini olduğu kimi, həqiqi tamamilə yüksək sənət nöqtəyi nəzərindən təmsil edir.

Muzeydə bunlardan başqa daha çoxlu sayda Azərbaycan xalçaları qorunur. Onlardan Qarabağ və Qazaxda toxunmuş zili xovsuz xalçaları, Qubanın "Pirəbədil", Qazaxın "Namazlıq" xalçaları və digər nümunələrin hər biri öz dövrünün bir tarixçəsidir.

Gürcüstanın bir çox digər muzeylərində də qədim Azərbaycan xalçaları saxlanmaqdadır. Bunlardan birisi də Tbilisi şəhərinin muzeyidir. Burada çox nadir və eyni zamanda klassik çeşnilər əsasında toxunmuş xovlu və xovsuz xalçalarımız vardır.

Ümumiyyətlə, Gürcüstanda mövcud olan Azərbaycan incəsənəti nümunələrinin üzə çıxarılması uzunmüddətli və gərgin arasdırmaların aparılmasını tələb edir. Bu istiqamətlə yaxın gələcəkdə əməli addımların atılmasının vaxtı gəlib çatmışdır.

woven in the manner of Gazakh carpet making traditions at the beginning of the XX century, is made of wool and is 220 cm long and 156 cm wide. It is decorated with combinations of figures of birds and drop shaped six-point geometrical small gyols (lakes), which may be noted as the internal decoration of the Salahlı carpet. The carpet recalls, due to the edging stripe motifs, the style of classical weaving found in Gazakh carpets. This carpet maker has managed to bring an innovation to the carpet by successfully using several classical compositional elements. The brightness of the carpet's wool, its weaving technique, colors and ornaments' combination confirm the professionalism of its maker.

The collection of the Georgian State Fine Art Museum also contains the rarest example of a carpet from the Tabriz school of carpet making - a silk pile carpet (Ref number 445) called Guldanly (Flowers' Vase). It is 261 cm long and 133 cm wide. This carpet may also be considered as a namazlyg (prayer carpet). Its decoration includes two branches crossing each other from both sides, surrounding the central Flowers' Vase, which is filled with a variety of flowers. The chandelier located in the top of the carpet's central area may seem to recall a part of Paradise. The composition woven onto the smooth antimony colored background is made of subtle silk knots. The carpet demonstrates the professionalism of the Tabriz school of carpet making, as shown by its subtle and smooth colors, lightness, complete ornaments and interesting artistic composition and professional weaving technique.

As well as the examples noted above, the Museum also has many other Azerbaijani carpets. Each of them, such as zilis (flat-weave carpets) woven in Karabakh and Gazakh, the Pirabadil carpet of Gazakh, the namazlyg (prayer carpets) of Gazakh and others, represent the history of their times.

Ancient Azerbaijani carpets are preserved also in other museums in Georgia, and one of them is located in Tbilisi, where one may find rare classical Azerbaijani pile and flat-weave carpets.

The descriptions of all Azerbaijani pieces of art that exist in Georgia generally require long term and comprehensive research work. It should be considered that now is the correct time to commence such research.

Kilim XIX yüzillik. Tbilisi Tarixi Muzeyi.

Kilim. 19th century. History Museum of Tbilisi

Hələ XX əsrin əvvəllərində Türkiyənin şərq əyalətlərində olmuş əcnəbi səyyahlar burada yurd salmış azərbaycanlıların "Qazax", "Şirvan" çeşnili Qafqaz xalçaları toxuduqlarını qeyd etmişlər.

Elə bu səbəbdən də Azərbaycan sənətkarlığının bir çox nümunələrinə təkcə Türkiyənin muzeylərində yox, xalq arasında və ən adi kiçik mağazalarda belə rast gəlmək olar.

Öz mənşəyi baxımından Türkiyədə olan Azərbaycan xalçalarını iki hissəyə bölmək olar. Bunlardan birisi vaxtilə müxtəlif səbəblər üzündən qardaş Türkiyə torpağına köçmüş və əsasən Türkiyənin şimali-şərqində Kars, Iqdir, Ərzurum və s. ərazilərdə məskunlaşmış həmvətənlərimizin xalq ənənəsi üslubunda toxuduqları xalçalar olmuşlar. Azərbaycanlılar tərəfindən toxunan bu xalçalar hazırda Türkiyənin bir çox muzeylərində mühafizə edilir. Örnək olaraq İstanbul Vakıflar Xalı Muzeyində qorunan E.100 inv.№-li xalçanı misal göstərmək olar. Kompozisiya baxımından Qazax xalça məktəbinin "Qaraçöp" çeşnisi xətrilədən bu xalça XVIII əsrə aiddir. Ölçüsü 205x145 sm, toxuma texnikası görüldüyü kimi bu xalça vaxtilə "Yeni Cami" məscidinin anbarından muzeyə təhvil verilmişdir. Saxlandığı muzeyin toplusunda şimali-şərqi Anadolu nümunəsi kimi təqdim olunsada elə ilk baxışdan xalçanın mərkəzindəki həndəsi formalı göl onun məhz Qazax məktəbinin əsrlər boyu formalaşdırdığı klassik bədii ənənə əsasında toxunduğunu sübut edir. Xalçanın arasahəsinin küncələrində yerləşdirilmiş kiçik ölçülü dörd ağ yerlik köməkçi göllər və hətta onların içərisində yerləşdirilmiş ulduzlar belə "Qaraçöp" xalçasının bədii ənənələrini özündə yaşadır.

Bununla yanaşı vaxtilə Azərbaycandan ticarət yolu, hədiyyəlik və s. vasitələrlə çıxarılmış qiymətli əsərləri də misal göstərə bilərik. Hazırda İstanbulda Azərbaycan xalçalarının ən qədim və gözəl nümunələri əsasən üç böyük muzeydə cəmlənmişdir. Bunlar Topkapı Sarayı Muzeyi, Türk və İslam Əsərləri Muzeyi, İstanbul Vakıflar Xalı Muzeyidir.

Bu sənət abidələri içərisində vaxtı ilə Şamaxıda, Qubada, Gəncədə, Şəkiddə, Şuşa və Təbrizdə istehsal olunmuş çoxlu sayda xalçaları xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Foreign travelers, who at the beginning of the 20th century, made long journeys into the Eastern Provinces of Turkey on their return to their homelands related stories about the beautiful carpets to be found in the Caucasus. These Gazakh and Shirvan carpets were made by Azerbaijanis who had settled in these regions of Turkey.

Many of these fine examples of Azerbaijan made carpets may still be seen – as they have been stored both in museums in Turkey, and in the homes of local people.

One style of carpet was woven using traditional methods by Azerbaijanis, who had, for a variety of reasons, emigrated to such towns as Kars, Igdir and Erzerum in north east Turkey. An example of this style of carpet (Ref number E.100), originally in the Yeni Jami Mosque, may now be seen in the Vakıflar Khaly Museum of Istanbul. It has dimensions of 205 x 145 cm, and was made with the ghordest weaving technique. Its ornamental features make it similar to the Garachop weaving style used by the Gazakh carpet makers in the XVIII century. Although it is exhibited as an example of the style of carpets of northern-eastern Anatolia, the gyol (lake) geometrical shape in the centre of the carpet shows that it was made with the centuries old classical traditions of the Gazakh carpet makers. Four small sized gyols (lakes), with white backgrounds, placed as panels in the angles of the carpet, together with the stars woven inside those gyols, form the usual composition of a Garaçhop carpet.

Many such valuable carpets have been taken out of Azerbaijan, either for sale or as gifts. Presently, the most ancient and best samples of Azerbaijani carpets are located in three museums in Istanbul: the Topkapi Sarayı Museum, the Museum of Turkish and Islamic Art and the Istanbul Vakıflar Khaly Museum.

It should be noted in particular that together with these masterpieces, there are also many carpets made in Shamakhy, Guba, Ganja, Sheki, Shusha and Tabriz.

The most ancient Azerbaijani carpet stored in Turkey was made in the XIII century. With dimensions of 254x170 cm, this rare carpet was, according to the information provided by

Türkiyə Turkey

"Qaraçöp" xalçası. Qazax. XVIII yüzillik.
İstanbul Vakıflar Xalı Muzeyi

Garachop. Gazakh. 18th century. Istanbul Vakıflar Khaly Museum

Cürətlə demək olar ki, hazırda ən qədim Azərbaycan xalçaları bu ölkədə cəm olunmuşdur.

Türkiyədə saxlanılan ən qədim Azərbaycan xalçası XIII əsrə aiddir. Ölçüsü 254x170 sm olan bu nadir toxuculuq əsəri türk sənətsünaslarının verdiyi məlumatlara görə əvvəllər Beyşəhrdə Əsrəf oğlu camisinə nəzir verilmiş xalçalardan olmuşdur. 1932-ci ildə isə Konya şəhərindəki Mövlana Muzeyinə gətirilmişdir.

Yerliyi mavi rəngdə olan bu xalçanın üzərində iki tərəfdən qoşa çəngəlləri olan çoxlu bəzək motivləri verilmişdir. Bu bəzəklərdə ortasında ardıcıl olaraq təkrar olunan səkkizguşəli ulduz rəsmləri yerləşdirilmişdir. Səkkizguşəli ulduzlar bir cərgə ortası açıq sarı, kənarları mavi, bir cərgə ortası qırmızı, kənarları qara rənglərdə verilərək xalçaya xüsusi dekorativ ritm bəxş edir.

Şirvan xalçalarına xas olan ən tipik ornament motivləri və kompozisiya üsulu ilə bəzədilmiş bu xalça dövrünə görə çox zərif toxunuşu ilə də diqqəti cəlb edir. Bu xalçanın hər 10 sm-də 627 ilmə vardır.

Haqqında bəhs etdiyimiz xalça XIII yüzildən yeganə nümunə qalsa da, sonralar biz bu tip kompozisiya və ornamental bəzəkli xalçalara tez-tez təsadüf edirik. Maraqlıdır ki, qeyd edilən xalçanın oxşarına biz XV yüzildə yaşamış Niderland və İtalyan rəssamlarının əsərlərində də rast gəlirik.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Şirvan xalçalarına xas olan bu rəngarənglik, bəzək və kompozisiya ünsürləri indiyə qədər öz xüsusiyyətlərini itirməyərək davam etməkdədir. Bu da xalçalarımızın belə böyük və uzun bir tarixi yolda öz milli simasını itirməyərək daim inkişaf etdiyini göstərən amillərdəndir.

Türkiyə muzeylərində XVI-XVII əsrlərə aid olan xalçalarımız xüsusi ilə çoxdur. Bunlar içərisində "Padşah səccadələri" adını almış və İstanbulun Topkapı sarayı Muzeyində saxlanılan xalçalar xüsusi maraq doğurur.

Görkəmli alman sənətsünası Kurt Erdman hələ 1941-ci ildə nəşr etdiyi "İslam incəsənəti" əsərində bu xalçalara yüksək qiymət verərək, onların türk dünyünü (gördəst) texnikasında toxunaraq türkdilli xalqların əl işinə aid olduğunu bildirmişdir.

Turkish art experts, one of several given as gifts to the Ashrafoglu Mosque in Beyshehr. In 1932, it was moved to the Mövlana Museum in the city of Konya.

This carpet has a blue background, and is decorated with double fork shaped motifs on both sides. Octahedral stars are placed in lines in the centre of the fork shaped motifs. The octahedral stars have a yellow coloured field with blue colored edges in one row, and the second row of stars has a red colored field with black colored edges. This combination of colors makes the carpet particularly attractive, and impresses by its decorative rhythm.

Decorated with the motif and style typical of the Shirvan carpets at that time, this carpet attracts attention due to its subtle weaving technique. Every 10 cm of the carpet contains 627 knots.

Although this carpet is the only example remaining from the XIII century, it may be noted that many other carpets, with similar composition and motifs, were woven in the subsequent centuries. Carpets of similar styles may be seen in the paintings of XV century Dutch and Italian artists.

It should be emphasized that these varieties of colors, motifs and composition, which are specific for the Shirvan carpets, have preserved their original character and are being continuously used today. The continued use of this specific style shows that Azerbaijan's carpets have preserved their national image throughout history.

There are a considerable number of XVI and XVII centuries' carpets located in Turkish museums with the Padshah Sajadeler style carpets, located in the Topkapı Sarayı Museum of Istanbul, being of particular importance.

Kurt Erdman, a famous German art specialist, in his book 'Islamic Art', (published in 1941), wrote of his appreciation of the style and beauty of these carpets, describing them as carpets belonging to the Turkic peoples who used Turkic weaving techniques.

The carpet described is a khaly (flat-weave carpet), and is one of the best preserved namazlygs - a flat-weave carpet used for

Şirvan xalçası. XIII yüzillik. Mövlana Muzeyi. Konya.

Shirvan Carpet. 13th century. Mevlana Museum. Konya.

Şirvan xalçası. Fragment.

Shirvan Carpet. Fragment.

*Qarabağ xalısı. XVII yüzillik.
Türk və İslam Əsərləri Muzeyi. İstanbul.*

*Karabakh Carpet. 17th century.
Turkish and Islamic Arts Museum. Istanbul*

İpək və yun iplərlə gümüş və qızıl simlərin qarışığı ilə toxunmuş bu nadir xalçalardan birini nəzərdən keçirək. Haqqında bəhs edəcəyimiz xalı Topqapı sarayı Muzeyində saxlanılan, indiyədək ən yaxşı qalmış "namazlıq"lardan (səccadələrdən) biridir. Onun üç haşiyəli yeləni və enli ara sahəsi vardır.

Xalçanın ara sahəsində mehrabın tağını andıran bəzək elementi ilk növbədə diqqəti cəlb edir. Bu tağvari bəzək elementinin içərisində qırmızı yerlik üzərində bir qrup ornament motivləri verilmişdir. Onlar içərisində açıq yaşıl, mavi, qırmızı, sarı gül-çiçək və xüsusən elə bil ki, bunların üzərində çəkilmiş bir yığın qıvrım ağ bulud rəsmləri xalçaya xüsusi bir gözəllik verir. Xalçanın ara sahəsindəki mehrabı andıran bəzəkdən yuxarı hissədə qara, narıncı, kərpici, qırmızı və mavi qurşaqlar verilmişdir. Səmanı təmsil edən bu dalğavari qurşaqlar üzərində ərəb dilində Qurandan götürülmüş söz və kəlmələr vardır. Xalçanın yeləninin ara sahəyə yaxın olan dar iç qurşağı yaşıl, dış (kənar) qurşağı isə al qırmızıdır. Yelənin orta enli qurşağı xüsusilə maraqlıdır. Burada açıq şəkəri rəngli yerlik üzərində müxtəlif növlü ornament ünsürləri və yazı nümunələri vardır.

Qıvrım xətlərə bənd olunmuş gül-çiçək, yarpaq təsvirləri yelənin orta enli qurşağının aşağı hissəsində, yazılar isə yuxarıda verilmişdir. Yazılarda ardıcıl təkrar olunan Allah, Məhəmməd, Allah, Məhəmməd, Əli sözləri vardır.

Hazırda İstanbulun Topqapı sarayı Muzeyində nümayiş etdirilən bu xalçanın orijinal xüsusiyyətlərindən biri də ondan ibarətdir ki, o Nyu-Yorkun Metropoliten muzeyində saxlanılan XVI yüzilə aid edilən başqa bir "namazlığın" eyni ilə tayıdır. Çox güman ki, İstanbulun Topqapı sarayı Muzeyində və eləcə də Nyu-Yorkun Metropoliten muzeyində saxlanılan bu "namazlıq"ları bir şəxs toxumuşdur.

Azərbaycan xalçalarının bir çox orijinal nümunələrinə biz İstanbulun Vakıflar Xalı Muzeyində və məşhur Türk İslam Əsərləri Muzeyində də rast gəlirik. Türk İslam Əsərləri Muzeyində qorunan çoxsaylı xalçalar içərisində Təbrizdə böyük peşəkarlıqla toxunmuş klassik orta əsr saray xalçaları da mühafizə edilir. XVII əsrdə toxunmuş xalçalardan biri öz zərifliyi, rəng ahəngində olan uyarlılığı və zəngin naxışları ilə seçilir. İncə budaqlardan yaranmış şəkəbə quruluşlu bədii kompozisiya, bulud formalı ləçəklər, palmetlər və s. nəbatı na-

the Muslim prayer of namaz – and is located in the Topkapi Sarayı Museum. It has three borders and one wide stripe on its edges.

The edging stripe of this carpet, which is particularly attractive, contains a special decoration, which resembles the arch of a mosque's semicircular niche. Within this arch, a group of ornamental motifs is woven on a red background. The particular attractiveness of the carpet is provided by the light green, blue, red and yellow colored flowers placed inside the motifs, together with a line of wavy white clouds woven above the arch. The niche shaped ornament on the carpet has black, orange, brick red, red and blue colored arches above it. These wavy arches represent the sky and contain Arabic expressions and words taken from the Koran. The tight internal arches situated close to the centre of the carpet are colored green, and the external arches are colored red. The central and wider arch contains various types of inscriptions on a sugar white background.

The flowers and leaves situated within the frame of the wavy borders are woven into the bottom of the central and wider arch, with an inscription located at the top - Allah, Mohammed, Allah, Mohammed, Ali is the wording of the inscription.

One of the specific features of this carpet, presently exhibited in the Topkapi Sarayı Museum of Istanbul, is similar to another namazlyg of the XVI century, which is located in the Metropolitan Museum of New York. It is believed that these two namazlyg carpets located in the Topkapi Sarayı and the Metropolitan Museum, were made by the same craftsmen.

There are many authentic Azerbaijani carpets in both the Vakıflar Khaly Museum of Istanbul and in the famous Turkish and Islamic Arts Museum.

The classical medieval palace carpets, which were woven in Tabriz, are also located amongst the numerous carpets in the Turkish and Islamic Arts Museum. One of the carpets woven in the XVII century differs from the others, due to its gentle motifs, its coherence of colors and rich ornaments. This particular carpet's composition of subtle branches, cloud shaped petals and other distinctive ornamentations suggest that it

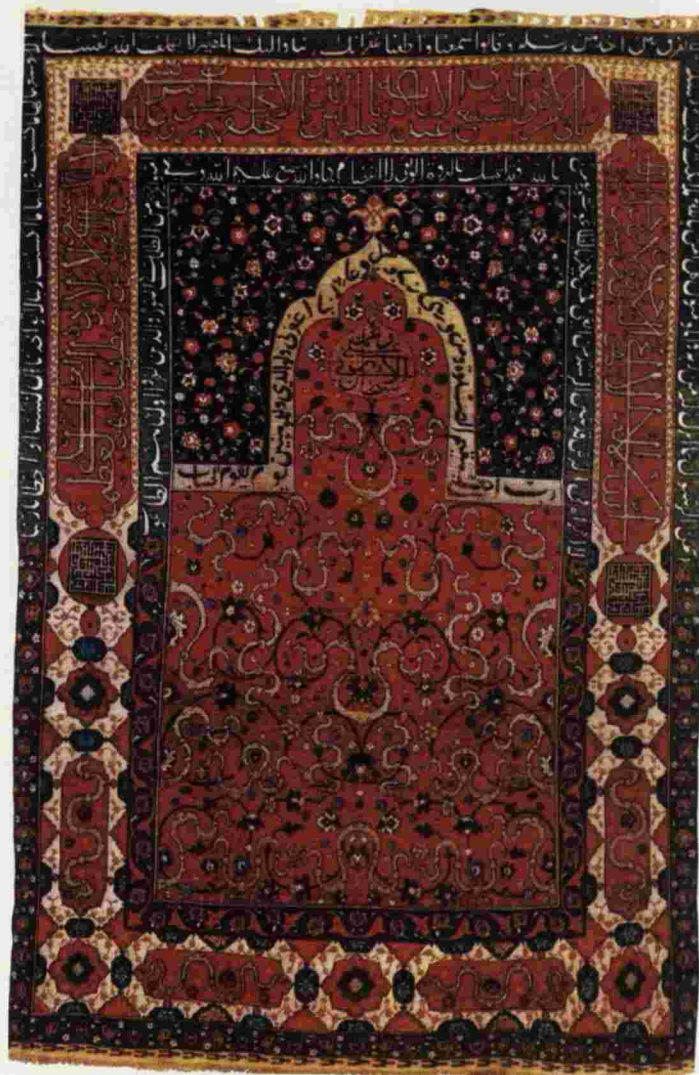
Namazlıq. Təbriz. XVI yüzillik.
Topqapı Sarayı Muzeyi. İstanbul.

Namazlyg (prayer carpet). Tabriz. 16th century.
Topkapı Palace Museum. Istanbul.

Namazlıq. Təbriz. XVI yüzillik.
Topqapı Sarayı Muzeyi. İstanbul.

Namazlyg (prayer carpet). Tabriz. 16th century. Topkapı Palace Museum. Istanbul.

*Namazlıq. Təbriz. XVI yüzillik.
Topqapı Sarayı Muzeyi. İstanbul.*

*Namazlyg (prayer carpet). Tabriz. 16th century. Topkapi Palace
Museum. Istanbul.*

xışların ölçülərində və rənglərində olan tam mütənasiblik bu çeşninin saray mühitində peşakar rəssamlar tərəfindən yarandığı qənaətinə gəlməyə imkan verir.

Vakıflar Xalı Muzeyində də Azərbaycan xalçalarına xüsusilə geniş yer verilmişdir. İstanbulun Vakıflar Xalı Muzeyi öncə türk memarlığının ən tipik örnəklərindən biri sayılan Sultan Əhməd camisinin Hünkər qəsridə, hazırda isə Topqapı Sarayı Muzeyinin yaxınlığındakı orta əsrlərə aid yeni bərpa edilmiş tarixi abidəsində yerləşir. Muzey 1979-cu ildə təşkil olunmasına baxmayaraq hazırda bu muzeydə Şərqi çox nadir sayılan ən qədim və orijinal xalıları nümayiş etdirilir. Bu muzeydə cəmləşən xalılar Vakıflar Kenel müdirliyinə aid olan cami və məscidlər kimi ibadət yerlərindən yığılmışdır. Azərbaycan xalçaları burada vaxtı ilə Qazax, Şirvan və Qarabağda toxunmuş bir neçə nadir örnəklərlə təmsil edilib.

Burada toplanan xalçalarımız içərisində biri xüsusilə diqqəti cəlb edir. XVII əsrə aid edilən bu xalı muzeyin keçmiş müdiri Belkis Açarın verdiyi məlumatlara görə 1978-ci ildə Sivasdakı Ulu Camidən gətirilmiş məşhur Qarabağ xalısıdır.

Ölçüsü 530x247 sm malik, toxuma üsulu gördəst olan bu xalının qiymətli cəhəti ondan ibarətdir ki, burada biz Qarabağ xalçalarına xas olan ən tipik bəzək ünsürləri və kompozisiya üslubu ilə qarşılaşırıq.

Haqqında bəhs etdiyimiz xalı ensiz yelən və geniş ara sahədən ibarətdir. Xalının ara sahəsi simmetrik şəkildə qurulmuş ardıcıl təkrar olunan paxlavavari xanalarə bölünmüşdür. Həmin paxlavavari xanaların içərisində xalı boyu bir cərgə əjdaha rəsmi, bir cərgə isə şanagüllə formalı nəbatə bəzək elementi verilmişdir. Bütün bu təsvirlər xalıda qəhvəyi, qızılı sarı, mavi və açıq yaşıl rənglərlə qırmızı yerlik üzərində toxunmuşdur. Bu xalı şübhəsiz bəzək, rəng və tarixi etibarı ilə nümunəvi Qarabağ xalçalarımızdan biridir.

Türkiyə muzeylərində Azərbaycanın təkcə yüksək keyfiyyətli xovlu xalıları yox, bir çox nümunəvi xovsuz xalçaları: zili, sumax, vərni və kilimləri də nümayiş etdirilir. Hazırda ən qiymətli xovsuz xalçalarımız İstanbulun Türk və İslam Əsərləri Muzeyindədir.

may have been made by professional craftsmen working in the palace.

The Vakıflar Khaly Museum has allocated special locations for the display of Azerbaijani carpets. The Vakıflar Khaly Museum is situated in the Gunkar Castle of the Sultan Ahmet Mosque, which is known as a typical example of Turkish architecture. It is a recently restored medieval period monument, and is located near the Topkapi Sarayı Museum.

Although the Museum was only established in 1979, it currently exhibits, as rare Eastern masterpieces, many ancient and authentic khaly. The khaly collected in this Museum originally came from various places of worship, such as the jamis and mosques subordinated to the General Directors of Vakıflar (Foundations).

Several rare Azerbaijani carpets, woven in the past in Gazakh, Shirvan and Karabakh, are located in the Museum.

Some of these carpets attract particular attention. According to Belkis Acar, the former director of the Museum, this XVII century khaly is the famous Karabakh flat-weave carpet brought from the Ancient Jami (Mosque) in Sivas in 1978.

The carpet's dimensions are 530x247 cm, and it was woven with the ghordest technique.

It is particularly valuable due to its typical motifs and composition style, which are only found on the carpets of Karabakh.

This khaly consists of a narrow border and wider field. The field is split into rhombic cells repeated consistently and lined up symmetrically. The rhombic cells have several rows inside them: the first row is composed of dragons and the second has lotus shaped botanic decorations. All the decorations are woven on the khaly's red background using brown, gold yellow, blue and light green colors. Without doubt, this khaly, due to its ornaments, colors and history is a Karabakh carpet.

The Turkish museums store and exhibit not only the high quality pile carpets of Azerbaijan, but also many flat-weave carpets such as zilis, sumakh, vernis and kilims.

Ministry of Culture and Tourism
of the Republic of Azerbaijan

Mətn / Text

Rasim Əfəndi / *Rasim Efendi*,
Toğrul Əfəndiyev / *Togrul Efendiyev*

Layihənin əlaqələndiricisi / Project coordinator

Zlata Sankina / *Zlata Sankina*

Dizayn / Design

Yuliya Rudova / *Yuliya Rudova*

Yığım / Layout

Yuliya Rudova / *Yuliya Rudova*
Əbülfəz Abbasbəyli / *Abulfaz Abbasbeyli*
Samirə Rüstəmli / *Samira Rustamli*

Foto / Photo

Pərviz Bağirov / *Perviz Bagirov*

Tərcümə / Translation

Nazim Hüseynov / *Nazim Huseynov*

Redaktə / Editing

Anqus Hey / *Angus Hay*